

הבונן של מרדכי היו עשויים פשתה לבנה מעולה, וה'אבן' – מתכת כחלחלה לבנה.

2. הַעֲנֵה – עֲנֵה הַעֲוֹלָם

ביום הרביעי מציב הקב"ה את גרמי השמים, והשמש נקראת "המאור הגדול". חוץ מהמילים 'שמש' ו'שמשון' אין בחלק העברי של התנ"ך שימוש בשורש ש"ש; אין פועל או שמות מהשורש הזה. הפועל ש"ש מופיע פעם אחת בארמית, בחלומו של דניאל המתאר את האלפים העומדים לשרת את הקב"ה: "אֶלֶף אֶלְפִין יִשְׁמְשֻׁנָּה" (ז' י'). הפועל 'לשמש' נמצא בארמית של אונקלוס, והוא בא תחת הפעלים 'לשרת' ו'לכהן'; וחז"ל שאלו את הפועל הזה ויצרו את הצורות: לשמש, שימוש, השתמש ושָׁמַשׁ, ובימינו – שָׁמֵשׁ, שְׁמִישוֹת, שְׁמִישִׁיה, ובדקדוק – אות שימוש.

אני זוכר שבימי ילדותי לפני 60 שנה כינו את עובדי העירייה שעסקו בתחזוקה ובניקיון בשם 'שמשים', אך אט אט נעלם השימוש בשם שמש ובמקומו באו 'שרתים' ו'עובדי קבלן'. אצל יהודי בבל היה מקובל השם 'שָׁמַשׁ' – שם שניתן למשפחה ששירתה בקודש כמו משפחות חזן, גבאי, רבין וש"ץ – שליח ציבור – אך לפתע השתנתה ההגייה משמש לשָׁמַשׁ, ואפשר שפקידי העלייה שיבשו את השם הזה, ואולי מכיוון שהשם שָׁמַשׁ נאה יותר משמש.

השם 'שמשון' גזור מהמילה שמש, ויש המסבירים כי ראו את השמש כסמל של גבורה, על פי הכתוב בשופטים ה' ל"א: "וַאֲהֲבֵיו כָּצֹאת הַשָּׁמֶשׁ בַּגְּבֻרָתוֹ", ושמשון הגיבור דומה ל'שמש קטנה'. אך התלמוד רואה את השמש ככינוי לה: 'אמר ר' יוחנן: שמשון על שמו של הקב"ה נתקרא, שנאמר "כִּי שָׁמַשׁ וּמָגֵן ה' אֶלֶף-לָהִים" (תהלים פ"ד י"ב)... מה הקב"ה מָגֵן על כל העולם, אף שמשון מָגֵן בדורו על ישראל' (סוטה י' ע"א). ראוי לציין, כי מקום לידתו של שמשון

בס"ד דולא fe אנאריט
נספרו fe מה אוסי – ע
קצה העלון

1. "פִּינָה לַפִּנָּה" – ע

הצבע העלון פְּעֵרִית,

פֵּאֶרֶת וּפֵאֶרֶת

לצבע העלון יש שלושה שמות עיקריים בשפות האלה: לבן בעברית, חִינֶר בארמית ו'אַפְּיִצַ' בערבית, אך נראה שהשורשים נדדו משפה לשפה: בעברית השורש למ"ד בִּי"ת נו"ן משמש לדברים שגונם לבן, כמו עצי הלבנה והלבונה, הרי הלבנון המכוסים של לבן, והלבנה הנקראת כך ע"ש הלבון של אור הירח. כדי לציין את לָבָן שיניהם של אנשי אזור יהודה השופע במקנה ובחלב, מברך יעקב את יהודה: "וּלְבָן-שָׁנִים מִחֶלֶב". השורש 'לבן' בערבית נמצא במילים 'לָבָן' ו'לִבְנָה'. בארמית מציינת את הלבן המילה 'חִינֶר', והיין הלבן נקרא "חֶמֶר חִינֶר", ובעברית – במקרא – מציין השורש הזה הפיכה ללבן: "לֹא-עָתָה יָבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עָתָה פָּנָיו יִחְנָרוּ", אומר ישעיה (כ"ט כ"ב), ומכאן ה"חִינֶר" בימינו – שפניו חסרות אדמומיות. ה'חִינֶר' משמש גם לכיבוס הבגדים ולהלבנתם, ובערבית השורש הזה קיים במשמעות אדמת גיר לבנה – 'חֶנֶר או 'חוארה', והאישה הלבנה היפה נקראת 'חוריה'. ובעברית – בהשאלה, דבר שעשו אותו ברור הוא כאילו מולבן – מחונן, וביאליק כותב ב"רושמי הדרך" שלו – "איש הסיפון": 'עֵתָה נִתְחַוֵּר לִי כָל הָעֲנִיִּין מֵרֹאשׁ וְעַד סוּף', ולצד 'התחוויר' יש גם 'התלבן' – ללָבָן בעיה – לדוש בה עד שתתחמם כברזל מלובן. 'אַפְּיִצַ' בערבית – לבן, ומכאן ביצה – על שם לובן קליפתה – ובערבית בִּינְצָא. בגדי

"אֶבְלָה נְבִלָה הָאֶרֶץ אֲמַלְלָה, נְבִלָה תְּבַל, אֲמַלְלוּ מְרוֹם עִם הָאֶרֶץ" (י"ד י"ז).

4. מילים הנלוות נחמותיהם le אברי הארץ

השפה העברית גוזרת מאיברי הגוף מילות יחס, פעלים ושמות, המביעים פעולות הקשורות באיברים: הנה כמה דוגמאות למילות יחס: ליד הבית, לרגל החג, על פני השטח, על פי הצו, מפני הרעה, בעקבות ההצהרה, וגם לגבי – מן המילה גב. אברי הגוף – יש שהם משמשים במשמעות מושאלת: למשל בעין הסערה, שפת הנהר, בעצם היום הזה, לרגלי ההר, על גב ההר. גם פעלים התפתחו משמות אברי הגוף: מי שמשליך אבן מידו – מִיידה; ומי שרגליו מגיעות למקומות בילוש – מרגל, וקרוב אליו הרוכל ההולך ברגליו ממקום למקום כדי למכור את סחורתו, מסתובב בין בתים ובין אנשים. השכם המוטה קדימה הפך לסמל להשכמה מוקדמת בבוקר – השכם בבוקר, להשכים קום; כתף – החיילים מכתיפים את נשקם. כשמברכים את הגמלים, מאפשרים להם לכרוע על ברכיהם, ובלשון ימינו – מי שמגבה, נותן גיבוי – משמש גב תומך. הכבד הוא האיבר הכבד ביותר בבטן; מן העין יצרו חז"ל את הפועל לעיין, ובימינו אולם עיון; באמצעות האוזן מאזינים ומקשיבים; מן הלשון צמחה ההלשנה; משה רבנו אומר: "נה' הַתְּאַנֶּף-בִּי" ומשמעו התקצף, כעס עלי, התאנף – מהאיבר המשמש לריח – האף, ומכאן הביטוי "חרה אפי" – הדגש בפי' תמורת הנ' שבפועל 'אנף'. וכך בערבית 'אנף'; ובעברית, בימינו – 'לאנפף'; ומכאן לנחיריים – וכשנוחרים שומעים את רעדי קול הנשימה, ועוד היד נטויה.

5. כרמ, אפן ויין

א. מהי "גפן שורקה"?

- 'בין צרעה ובין אשתאול' – קרוב לבית שמש, והשם מעיד שהייתה נהוגה בו עבודת אלוהי השמש, בדומה ליריחו ששם עבדו את אלוהי הירח. הנה כי כן, ראינו שהשמש משמשת אותנו, חינם אין כסף, ואינה מתביישת להיקרא 'שמש העולם', והיא תלויה שם, שם, שם... שמים.

3. תבל ומלואה

על המילה "תבל" נאמר במדרש: "מִשְׁחָקָת בְּתַבֵּל אֶרֶצוֹ" (משלי ח' ל"א) – זו ארץ ישראל. ולמה נקרא שמה (של א"י) תבל? שהיא מתובלת בכול, שכל הארצות יש בזו מה שאין בזו, אבל ארץ-ישראל אינה חסרה כלום (ספרי, פרשת עקב). אם כן, המדרש גוזר את "תבל" מלשון תבלין, כלומר מעורבת בכל. וכידוע המילה "תבלין" מקורה בשפה הארמית, והיא צורת הרבים של היחיד 'תְּבֵל', בהגייה מלעלית, לעומת "תְּבֵל" – בהגיית מלרע.

למילה "תבל" שלוש הוראות בסיסיות: א. יבשה, ארץ: "הַבָּאִים יִשְׂרָאֵל יַעֲקֹב יִצְיָן וּפְרָח יִשְׂרָאֵל וּמִלְאֵוּ פְּנֵי תַבֵּל תְּנוּבָה" (ישעיה כ"ז ו'). ב. עמים, לאומים: "וְהוּא יִשְׁפֹּט-תַבֵּל בְּצֶדֶק יָדִין לְאֻמִּים בְּמִשְׁפָּרִים" (תהלים ט' ט'). ג. המילה 'עולם' במשמעות של ימינו אינה נמצאת בתנ"ך, ובמקומה בא הביטוי המפורסם "תבל ומלואה", ומכאן ש"תבל" – מינה הוא נקבה: יָרַעַם הָיָם וּמִלְאֵוּ תַבֵּל וַיִּשְׁבִּי בָהּ" (תהלים צ"ח ז').

יש הגוזרים את "תבל" משורש 'יבל' – לאמור "ארץ הנותנת יבולה", ויש הגוזרים מ'תבלול בעין', מלשון 'בלולה בשמן', באשר התבל ברובה בלולה במים. בשפה האשורית המילה 'תבל' גזורה מהשורש 'נבל' במשמעות של יבשה. ואולי שורש זה של 'נבל' מתאים ל'תבל' באשר תפקידה של התבל להצמיח מחדש כל מה שנובל בה, כפי שאומר ישעיה:

מקום מושבו של בית הספר המלכותי לאומנות הרכיבה על סוסים, ואפשר ליהנות ממופע של "באלט סוסים", כמו כן היא מארחת אליפות מרוצי אופנועי, הגרנד פרי, והיא אחד ממרכזי הפלמנקו. מכרמי הגפן שלה מייצרים את יין השְּרִי (והסיסמא שלהם היא: DRINK SHERRY BE MERRY=שתה שרי - לשמחה ולצורי=רפואה).

'דה לה פרונטרה' פירושו החזית, שעל הגבול, והוא קשור לתקופה שבה עבר הגבול בין הנוצרים למוסלמים בקרבת העיר במהלך הרקונקיסטה (הכיבוש מחדש של ספרד מידי המוסלמים, שהחל במאה ה-12, ונסתיים ב-1492). חרס דה לה פרונטרה - ה'חרס' הוא לא פחות מאשר ה'חרס' העברי, ובו שימרו יהודי ספרד את היין. היהודים בנוסף להיותם שרים ומשוררים, מדענים ויועצים, גובי מיסים ורופאים השתלבו היטב בייצור חקלאי ובעבודת האדמה, ומכיוון ששמרו על הלכות "יין נֶסֶךְ", איסור שתייה או הנאה מיין של נכרי,



נטעו כרמי ענבים לצד מטעי זיתים. ולא פלא הוא שספרד מובילה ביצוא יין ושמן, וזאת

הודות למטעים של היהודים מלפני 1500 שנה ויותר. נחזור ל'חרס' – היהודים שימרו את היין במיכלי חרס, ומכאן שם העיר 'חרס דה לה פרונטרה' – חרסי יין שעל הגבול. ה'חרס' העברי השתבש ל'שרס', ושרס נתן לנו את המשקה האלכוהולי שרי/ צ'רי ברנדי ואת הפרי צ'רי – הדובדבנים. לפני שנים כשהתחילו לגדל את העגבניות הקטנות, קראו להם "עגבניות שרי", בהיותן קטנות ועסיסיות כמו הדובדבנים.

לסיכום – מי יודע, ואולי בעקבות היין העברי נוצרו המילים wine באנגלית,

הפֶּרֶם הוא מטע גפנים ובתנ"ך גם מטע זיתים ושקדים. בערבית-פֶּרֶם, ומכאן העיר טולכרם, שהוא מעין שיבוש של טור-כרם – הר הכרם, ובארמית טור-כרמא. כרם, בתוספת למ"ד הוא 'כרמל', המלא כרמים ושדות פוריים. שְּרִיג הגפן הוא ענף הטעון אשכולות ענבים. הקְנוֹקְנֶת היא איבר האחיזה המסולסל של הגפן, ומבחינת צורתה הדקדוקית היא הכפלה של המילה 'קֶנָה'. את שְּרִיגי הגפן מדלים, מרימים כמו דלי מהבאר, ומניחים על חוטים הנתמכים ע"י יתדות, כדי לסייע בהתפתחותם ובהגדלת תנובת הענבים. גפן שהדלו אותה על גבי קנים ויתדות היא דֶּלִית או דֶּלִיָּה, וברבים 'דליות הגפן', ומכאן שמו של הישוב הדרוזי 'דאלית אלכרמל'. גפן משובחת שענביה אדומים-כהים נקראת שוֹרְקָה, כפי שממשיל ישעיהו: "פֶּרֶם הָיָה לִידִידִי בְּקֶרֶן בֶּן-שָׁמֹן... וַיִּטְעֵהוּ שוֹרְקָה" (ה' א'). מכאן במקרא הצבע 'שְּרִיק' – גוון של אדום כהה, ובלשון חכמים 'בלא פחל וְשְּרִיק', כלומר בלי כוחל לעיניים ובלי צבע איפור אדום לפנים, ובהשאלה – בלי להסתיר דבר. ונראה שהנחל שגידלו בו גפן שוֹרְקָה נקרא 'נחל שוֹרְק'.

ב. האם אוהבים אתם לשתות את

היין הנקרא שרדונה

Chardonnay? זהו זן ענבים משובח

המשמש לייצור יין לבן. האגדה מספרת שמקור השם הוא עברי; הצלבנים שגידלו כרמים בנחלת יהודה הפוך קראו לו: "שער א-דוני", וכאשר זן הגפן עבר לבורגון שבצרפת השתבש השם לשרדונה.

ג. האם שמעתם על העיר 'חרס דה לה

פרונטרה' שבספרד?

Jerez de la Frontera היא עיר בחבל אנדלוסיה שבדרום ספרד. העיר היא

להיות מקום להקמת מזבחות ואתר מועדף לעבודת אלילים. והר החרמון – בגלל גובהו הרם ולובן שלגיו נתקדש לאל המכונה 'בעל' (מכאן "אדמות בעל"), ולא פלא שבתקופה ההלניסטית נבנה ליד נחל חרמון מקדש לאל פאן, שהשתבש בערבית להיות הבאניאס.

7. משפחת ספרא – אנה ספר או עוסקת בנה?

המילים 'צהוב' ו'זהב' – דומות: ההגיים צ/ז עשויים להתחלף בהיותם הגויים מבין השניים. הזהב נקרא כך על שם צבעו הצהוב. ולכאן שייכת גם משפחת ספרא המפורסמת – את שמם קיבלו מעיסוקם בזהב. בערבית 'צפרא' פירושה 'צהובה', וכשדיברו בני המשפחה ביניהם בסוד על עסקי הזהב אמרו: ביע אלצפרא=מכור את הצהובה, יעני את הזהב. המילה צפרא, בחילופי צ/ז, נתנה לתבלין הצהוב את שמו – זפראן/זעפראן. זוג נוסף שמתחלפים בו ההגיים צ ו-ז הוא צוהר/זוהר. הצוהר נקרא כך על שום שזרכו חוזר הזוהר, אור השמש. ומכאן המילה צהריים – המציינת את השעה שבה זוהר קרני השמש בשיאו. זוג נוסף הוא השורשים עלץ ו-עלז. יש פסוק אחד המופיע בתנ"ך פעמיים בשינוי קל: בתהלים צ"ו כתוב - "יַעֲלֹז עֲדֵי וְכָל-אֶשֶׁר-בּוֹ", ובדברי הימים: "יַעֲלֹץ הַשָּׁדָה וְכָל-אֶשֶׁר-בּוֹ" – עליזות לצד עליצות. זהוב וצהוב – שתי מילים ממשפחה אחת. אם כן, משפחת ספרא התעשרה לא מספרים אלא מהזהב הצהוב-הצפרא.

vin בצרפתית, vino באיטלקית, vīns בלטבית..

6. מהו הקשר בין החרם להר החרמון?

בשנים האחרונה רבו החרמות והאיסורים: בעולם מחרימים חוקרים ישראלים או אוסרים על יבוא סחורות מישראל, ובישראל עדות וקבוצות מחרימות זו את זו; וכל הרוצה להתיר את החרם ראוי שיתכוון באמת, כאשר הוא פותח את תפילת יוה"כ באומרו בשפה הארמית: "כל נדרי ואסרי וחרמי וכו'". 'חרם' הוא כל דבר האסור בהנאה, ומי שנהנה הוא מועל מעל בחרם, כפי שקרה לעכן בכיבוש יריחו (יהושע כ"ב כ'). ומכאן המשמעות הנלווית – כל דבר שהוקדש לאוצר ה' או לכוהן ואסור לזר ליהנות ממנו: "אֵךְ כָּל חָרָם אֲשֶׁר יִחַרֵם אִישׁ לֵה' " (ויקרא כ"ז כ"ח). ומכיוון שכל דבר המחרימים ממך, נחשב בעיניך לדבר אכזרי, נתרחבה הוראת החרם להביע השמדה וכיליון: "אֵל בַּחֲרִיָּה - הַחֲרִימוּ כָּל צָבָאָה" אומר ירמיהו (נ"א ג').

בערבית המלה 'חראם' מביעה הן את האיסור הדתי והן את הקדושה: מי שלוקח מן החרם נקרא חראמי – גנב; ולכן האישה המקודשת לו והאסורה עליך נקראת חורמה; ההרמון – מקום הנשים נקרא 'אלחרים' והשתבש בשפות אירופה להיות harim. אלחרם אלשריף – המקום המקודש והנאצל – הוא הכינוי להר הבית, וכשרואים אדם אומלל, אומרים בסלנג 'לא חראם?' יעני 'לא אסור שדבר כזה יקרה?' או 'לא חבל עליו?'.

ומה הקשר בין החרם להר החרמון? מימים ימימה ההרים הגבוהים נתקדשו

8. שמות משפחה צפ"י המראה החיצוני

הדבר הראשון הבולט אצל האדם הוא המראה החיצוני שלו, ושמות משפחה רבים נוצרו מאפיונים בולטים בגופו של האדם. בתנ"ך - הן עשו והן דוד בנו בתואר אדמוני, ובימינו ג'ינג'י; רחל מוצגת כ"יפת תואר" - ובימינו משפחות נאה, יפה/יופה, שיין באידיש, ובערבית חסן או ג'מילי או אלמליח - האיש הטוב, וארמוזה בספרדית. בארצות ערב מציינים את מראה האדם בין היתר ע"י תוספת 'אבו': אבו שוארב - בעל השפם; אבו רג'ל - בעל הרגל האחת שהשתנה לאברג'ל; הערבים קראו למשה דיין אבו אלעין - בעל העין האחת; ראש הממשלה הפלסטיני לשעבר אבו קריע - ע"ש ה'קריעה', הקרחת של הסבא; בוכריס - בעל החרוז, העגיל הקטן. פריד אלאטרש - החירש.

צבעי מראה הפנים שיחקו תפקיד חשוב במתן שמות: בעל פנים בהירים נקרא באידיש וייסמן, הלר; ברוסית - ביאלה, לבן, ומכאן ביאליק, בספרדית

- אמריליו ובערבית אלאב'ד, או שוקרון. ראלף קליין - כי הסבא היה גמוך קומה - וכן קליינר; וכבר בתלמוד נמצאו רבנים שנקראו זעירא, זירא; ובעברית משפ' קטן. השוער המפורסם יצחק ויסוקר - ויסוקי הוא גבוה ברוסית, וכן השמות לנגר וגרוס; טויל וכבירי בערבית וגרנדה בספרדית. ואיש בינוני היה נקרא - מיטלמן. 'אלטה' הוא זקן, וממנו אלטרמן, ובערבית אלשיח' או ח'ת'יאר. משפחת שחורי היא צ'רניאק ברוסית, שוורץ בגרמנית ואסנדי בערבית (דרך אגב, שחורים בערבית אומרים 'סוד' - ומכאן סודאן - מקום השחורים). ונסיים בכלי הנגינה 'עוד' - 'עוד' משמעו בערבית 'מקל', על שם העץ ממנו מייצרים את הכלי, ומכאן משפ' עודה - על שאבי המשפחה היה רזה כמקל. ואתם הקוראים - האם התחקיתם אחר ההוראה של שם משפחתכם? (אשמח להיות אורח בביתכם ולנתח את שמותיכם)

פירוש חום, ו'חרארה', היא מחלת עור המלווה בפריחה וביובש; ומכאן בסלנג 'זה עושה לי חרארה' - ביטוי לסלידה ממהו. ומילה קרובה היא 'חררה' - עוגה דקה ועגולה שנאפתה על גחלים: "אין נותנין את החררה על גבי הגחלים בערב שבת עם חשכה", אומר התלמוד; 'חררה' קרובה למלה 'חריכה' - שריפה קלה באש. ועל הפנים היבשים והצרובים כותב ביאליק: "חריצי הפנים החררים". אם כן ראינו שנחיריים, חרחור מלחמה, חררה וחרארה - כולם מעלים חרון אף.

9. חרון אף וחרארה

שרש ח"ר בשפות השמיות משמעו חום ואויר לוהט, ומכאן "חרון אף" - כעס, שבשעת הרוגז יוצא אויר חם מהנחיריים, שאף הם משרש זה. כותב שלמה המלך: "ואיש מדגנים לתחרר ריב" (משלי כ"ו כ"א) - 'לחרחר' פירושו ליצור חום, להדליק, ובהשאלה 'לחרחר מלחמה' - להצית ריבות וקטטות. וקרוב להן החום היבש והלוהט הנקרא בתנ"ך "חֶרֶב", כפי שמתלונן יעקב: "הִיִּיתִי בַּיּוֹם אֶכְלָנִי חֶרֶב וְקָרַח בְּלִילָהּ" (בר' ל"א מ'), והר סיני הֶחָרֵב, כינויו - הר חורב. ובערבית 'חֶר' -

10. מה לקיים עם החשיש?

בשנה שעברה נכנסתי למועדון הקשישים וקיבלת תעודת אזרח ותיק, והיא עוררה בי מחשבות על הישיש ועל הקשישים והקשר עם החשיש.

יש קשיש המרגיש ישיש, תשוש, ויש ישיש שאמנם נָס לחו, אך ראשו צלול ודעתו מיושבת עליו, כדברי איוב: "פִּישִׁישִׁים חֲקָמָה וְאַרְךָ יָמִים תְּבוּנָה". קשיש בלשון המקורות איננו זקן, אלא – מבוגר מ-. אבל בארמית משמעו זקן, וכך מקובל בלשון ימינו. האם יש קשר בין קשיש לבין קש? אולי, כי ניתן לשבור אותם בקלות; ומכל מקום הקש יוביל אותנו אל החשיש שפירושו עשב בשפה הערבית ובתנ"ך הוא נמצא בצורה 'חֲשֵׁשׁ' - עשב יבש: "תִּהְיוּ חֲשֵׁשׁ תִּלְדוּ קֶשֶׁ" מתנבא ישעיהו(ל"ג י"א), ז"א הרהורי המחשבה שלכם אינם בני קיימא, והם דומים ל'חשש', לעשב יבש (ההרהורים זקוקים להיריון עד שייהפכו למעשים). המילה חשיש עברה אל האנגלית בצורת hashish, ובקיצור hash. יש אומרים שבְּשָׁל האיסור הדתי על שתיית משקאות חריפים, הפך החשיש לסם נפוץ בקרב המוסלמים, ואלה מעשני החשיש נקראו 'חששיון'. וההיסטוריה של ימי הביניים מכירה פלג אסלאמי בפרס ובסוריה, שאנשיו נודעו באכזריותם בחיסול אויביהם, והתפרסמו כ"מעשני חשיש" כדי להגיע לשיכרון חושים. בקיצור "מסטולים לאללה!" שָׁמָּה, 'אלחששיון' התגלגל לאירופה, ובשיבוש נוצרה המילה המוכרת כיום באנגלית לרוצח המתנקש – Assassin. אם צעיר אתה ואם ישיש היזהר שלא לגעת בחשיש!

11. הדוא מדואב ?

הפועל 'לדובב' מופיע רק פעם אחת במקרא, בשיר השירים: "וְחִפָּה כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמִישָׁרִים דּוֹבֵב שְׁפָתַי יִשְׁנִים" (ז' י') - ופירושו: דרכו של היין להרדים, אבל היין

שבחיכה של הרעיה מעורר וגורם לשפתי הישנים להתנועע, למלמל ולהוציא קול המיה. ומכאן הקשר לדב, שכאשר הוא כועס או רוטן הוא מוציא קולות המיה של מלמול נְרַחֵשׁ. גם הדיבה – מאותו השורש, היא מעין רחש – רחש של רכילות וְלִשׁוֹן הרע. בעברית החדשה יצרנו את הדיבוב – הקניית דיבור לסרט בלשון שונה מהלשון המקורית – בשל דמיון הצליל ל- dubbing באנגלית, אבל גם בגלל הקשר לפועל 'לדובב'. את הדוב מוצאים בתנ"ך בסיפור אלישע הנביא: הוא מקלל חבורת נערים שמתקלסים בו, אבל נעשה לו נס ושני דובים יוצאים מהיער ומבקעים את הילדים (מלכים ב' ב'); בעקבות סיפור זה נוצר הביטוי 'לא דובים ולא יער', שמובנו 'לא היו דברים מעולם' (מכאן שם ספרו של מאיר שלו 'שתיים דובים'). באירופה נחשב הדוב למלך החיות, ולכן מקומות רבים נקראו bear – דב, והמפורסם שבהם העיר ברן שבשווייץ. ולסיום – פָּרַל או פָּרְלָה הוא הכינוי ביידיש לילדים ששםם דב.

12. אַל פִּנְקָאן, פִּנְקָס ופִּנְכָה, וְאַס אִישׁ אֶפְרַיִם

א. הכול אומרים "שים את הפנגאן על האש", אך ערבי שישמע זאת יגיד לך, יא מגנון, פנגאן זה ספל ולא קומקום. המלה פנגאן – יסודה ביוונית העתיקה ונקראה פינקאס, שהיה לוח עץ, ובו שעווה ששימשה לכתיבה, ועליו היו עושים את חשבוננו של הלקוח. לאחר שפרע הלקוח את חשבוננו היו מוחקים את הלוח כדי להכינו לחשבון הבא. המלה פינקאס הֶעֱשִׂירָה את העברית במלה הידועה 'פנקס' (וידועה האמרה בפרקי אבות: הפנקס פתוח והיד כותבת). המלה פינקאס המשיכה לנדוד בארצות המזרח, ושם היא כבר מתארת גם את צלחות העץ, שעליהן הגישו אוכל. הפינקאס חדרה אל הארמית בצורת

המעין כדי לפייס אותו". יצאו שניהם אל השדה והנה המקום מלא בוץ והמים זורמים. פשט האדון את בגדיו והתקרב אל המקום שבו ניפץ הוא את הכד. ירד על ברכיו, השתחוה והתפלש בבוץ מספר שעות. טיהר את גופו ועמד לתפילה, וחזר הביתה בריא ושלם. סיפור הנס התפרסם ואנשים חולים באו כדי למצוא לעצמם מרפא בתוך הבוץ, וכנהוג,



זה אבריק וללא פנגאן

אנשים הניחו מתנות ותרומות עבור האיש הקדוש. לאחר שהשיח' נפטר,

קבר אותו האדון והקים לכבודו קבר עם

כיפה על ראש הגבעה, וזהו קברו של 'שיח'

אבריק' שליד "הגן הלאומי בית שערים".

הנה הבית הראשון של שירם של אלכסנדר פן ומרדכי זעירא:

אַדְמָה-אַדְמָתִי,

רְחוּמָה עַד-מוֹתִי,

רוּחַ רַב תְּרַבּוּנִיךָ הִרְתִּיתִּי,

רוּחַ רַב הִרְתִּיתִּי.

אַרְשִׁיתִיךָ לִי בָדָם

שְׂאֵדָם וְנָדָם

עַל גְּבְעוֹת שִׁיחַ' אַבְרִיק וְתִרְתִּיךָ!

13. מִסַּחֲרֵי אֶבְרִיק וְאֶבְרִיק
אֶבְרִיק

המוסלמים חוגגים את עיד אלפטר בתום צום הרמצ'אן. רמצ'אן הוא החודש התשיעי בשנה המוסלמית, והוא נתייחד להיות חודש של צום וחזרה בתשובה. אכילה, שתייה ועישון אסורים במשך היום מעלות השחר ועד השקיעה. בתחילת האסלאם נמשך הצום רק יום אחד במקביל לצום הכיפורים, לאחר מכן הוא הוארך ל-10 ימים במקביל לעשרת ימי

'פנכה', ואנו שאלנו אותה אל העברית, ויצרנו את הביטוי 'מלחך פנכה' – כינוי לחנפן ולמתרפס.

הצלחת הזאת הפכה לקערית, והקערית לספל שממנו לגמו את הקפה. הספל עם שמו נדד לפרס וקראו לו פינג' או פינג'ן. ומהפרסית עברה המלה לערבית, ומכיוון שאין

בלשון הערבית פ דגושה היא מבוטאת פנגאן.

אנו מגיעים לתקופת החלוצים, ואז הביקורים באהלי קידר היו עניין של יום-יום; ואין ביקור אצל ערבי ללא טקס של הכנת קפה. והיה מי שטעה וחשב שהערבי קורא לקומקום בשם פנגאן, בעוד שהערבי קורא לספלון בשם פנגאן. ואת הגושפנקא הסופית ל'שגיאה' זו קיבלנו דרך שירו של חיים חפר 'סובב לו סובב הפנגאן'.

ב. מעיין המרפא שבשיח' אַבְרִיק

במרחק מה מהפסל של זייד (בגן הלאומי, בית

שערים) נמצא קבר שיח' אבריק. זהו מבנה

אבן עתיק, דו כיפתי וחד קומתי. לסיפור

שמאחורי אותו אבריק, ישנה אגדה ערבית על

שיח' אוהב אללה, שהיה מקפיד להתפלל

"ח'מס צלואת" – חמש תפילות. ומכיוון שהיה

מקפיד לרחוץ את ידיו ואת רגליו לפני

התפילה, היה נמצא איתו תמיד כד מים –

האַבְרִיק. והיה השיח' עובד בשדהו של אפנדי,

בעל האדמה; ויום אחד מצאו מאריך בתפילה.

כעס האפנדי על השיח' על כי מתבטל הוא

מעבודתו, וכעונש שבר את האבריק. כשהגיעה

שעת תפילת המנחה, רצה השיח' להיטהר

במים, אך מצא את הכד שבור. מה עשה?

הרים את המטה שבידו, היכה באדמה ואמר:

"אני גוזר בשם אללה". ופתאום החלו המים

לזרום כלפי מעלה, וכך רחץ הוא ידיו ורגליו,

התפלל והמשיך בעבודתו. לאחר זמן מה חלה

בעל השדה, ולא מצאו לו מרפא, לא הזקנים,

לא המלחשים ולא בעלי הקמיעות. בא אליו

השיח' ושאל אותו: "מה עשית?" ענה האפנדי:

"אני הוא ששבר את הכד". אמר השיח': "ידו

של אללה הייתה בדבר, עליך לצאת אל

תשובה, ולבסוף נקבע ל-30 יום. מקור המלה רמצ'אן בשורש רמ"צ, הקרוב למילה העברית "רמץ" - גחלת, אפר חם לוחט; ונראה שחודש זה היה חל בשיא הקיץ בשנים הראשונות לאסלאם. עם שקיעת החמה מתאספת כל המשפחה כדי לאכול יחד את הארוחה המסיימת את הצום, הנקראת אפטאר – אפטאר פירושו שבירת הצום, בדומה ל'עיד אלפטר' - "חג שבירת הצום", הוא החג המציין את סיומו של חודש הרמצ'אן והנמשך שלושה ימים.

השרש העברי המקביל הוא פט"ר ומשמעו לפעור, לפתוח ולשחרר: הבכור הפורץ ראשונה והפותח את הרחם נקרא 'פטר רחם'; הפטריות נקראות כך כי הן פותחות, פולחות את האדמה לאחר הגשם; ההפטרה נקראת כך כי היא מסיימת את קריאת התורה ופותחת את הקריאה בנביאים; את המלה 'נפטר' למת שאלנו מן הארמית, באשר הוא יוצא מארץ החיים אל העולם הבא. גם סיום הצום ופתיחת הסעודה בא משרש זה, בערבית: פטור – ארוחת בוקר הפוטר אותך מצום הלילה בדומה ל- breakfast שפירושה המילולי הוא 'שבירת הצום', וכן 'עיד אלפטר' המסיים את צום הרמצ'אן והפותח את החג.

לסיום, תיקון קטן לאנשי התקשורת – אין לומר חג הרמצ'אן, כי הרמצ'אן הוא לא חג אלא צום, החג הבא אחריו נקרא עיד אלפטר.

14. רוחות השמים:

המזרח, הערבית

והאסלאם / משה אוסי (פרק

מהספר: על קצה הלשון)

א. מאכלים מזרחיים עם שמות ערביים

1. מהל

הכתיב

הנכון:



קאפה/קאפה, בק' קא כאפה/כאפה, ככ' ?

השורש הערבי הוא 'כב"ב', בכ', שמשמעו לעשות צורה מעוגלת, ו'כובה' היא גם פקעת חוטים, שהרי היא מעוגלת. ולכן גם כבאב וגם כובה משורש זה. ואופן הכנתם דומה, שהרי מהתערובת מכינים קציצות מעוגלות ע"י עיסוי הידיים. אך בגלל בעיית כ' דגושה ורפויה, מעדיפים לכותבה בק', כמו מובארק במקום מובארק. המטבח העיראקי ידוע בהתמחותו בקובות כמו קובה תפוח אדמה, קובה בורגול, קובה סלק וקובה דלעת.

2. האפוח - המלאווח הוא מאכל תימני מסורתי

העשוי מבצק עלים, על בסיס קמח דורה, סאמנה וקורט מלח וסוכר. את המלאווח נוהגים להגיש עם עגבניות מרוסקות מעורבבות עם סחוג וביצה קשה ולעתים גם טחינה, זעתר ושמן זית. הפועל 'לנח' משמעו בערבית חרך או שזף, ואולי הוא נקרא כך כי הוא נאכל מעט חרוך; ואולי הוא קרוב למילה 'לוח', כי הוא עשוי מ"לוחות בצק מרודדים".

3. מאפאס/מאפאס -



ה'מפרוס' - פירוש המילולי

קצוץ, חתוך או טחון, והוא מזכיר את המילה העברית 'פרוס', לפרוס

א. המערב - השם מערב בא מלשון ערב, הכיוון בו השמש שוקעת בערב, והמערב נקרא "מבוא השמש" - כפי שאומר דוד: "ממזרח-שמש עד-מבוא" (תהלים נ' א'). באכדית המלה 'ערב' משמעה להיכנס (לשקוע), ובערבית 'מערב' (וממנה בשיבוש 'המגרב' - כינוי לספרד ולצפון אפריקה הנמצאים ממערב לנו; או משפחת מוגרבי שמוצאה ממרוקו - "לבי במזרח ואנכי בסוף מערב", 'מערב' כאן כינוי לספרד). האדם הקדמון דימה שלשמש יש אוהל, אליו היא נכנסת בלילה לישון, ובבוקר היא יוצאת וזורחת. היוונים שאלו את המלה האכדית 'ערב' ונתנו לעולם את המלה 'אירופה', היבשת שבה שוקעת השמש, כלומר המערב (עם חילופי ע/א ו-ב/פ, כמו עֶרֶב/סוּבָּא, נשב/נשף), ובימינו 'ארצות המערב', 'תרבות מערבית' וכד'. בימי בית שני כינו יהודי בבל את א"י בשם 'מערבא'.

המערב נקרא בתנ"ך גם 'ימה' על שם הים הגדול, הים התיכון התוחם את הארץ ממערב: "וַיָּגְבוּל יָם וְהָיָה לָכֶם הַיָּם הַגָּדוֹל" (במדבר לד ו').

הים התיכון נקרא "הים האחרון" כי הוא נמצא מאחור (כאשר המזרח מקדימה, מלפנים), כמו בזכריה י"ד י"ב: "וַיֵּצְאוּ מֵיָם-חַיִּים מִיְּרוּשָׁלַם חֲצָיִם אֶל-הַיָּם הַקָּדְמוֹנִי (ים המלח) וְחֲצָיִם אֶל-הַיָּם הָאֲחֵרוֹן". שימוש במילה 'אחרי' לציון המערב נמצא בשופטים י"ח י"ב: "עַל-כֵּן קָרָאוּ לַמָּקוֹם הַהוּא מִתְּנֶה-דָן עַד הַיּוֹם הַזֶּה הַנָּה אַחֲרֵי קִרְיַת יִעָרִים".



4. הטאג'ין -

מאכל מסורתי צפון אפריקאי המבושל על גבי גחלים, והוא מעין נזיד. הטאג'ין, מילולית "סיר חרס" – והיא קדירת חרס עם

מכסה מחודד, המעניקה את שמה לתבשילים רבים העשירים בבשר, בירקות ובקטניות מתובלים, ובראשם הקוסקוס. התבשיל הבשרי מתבשל בנוזלים של עצמו, והתוצאה היא תבשיל עסיסי, שבשרו רך ונמס בפה, ספוג בטעמי הירקות והתבלינים, והוא מוגש על תלולית קטנה של קוסקוס. בטאג'ין ניתן לבשל מאכלי עוף בשר ודגים, למעשה כל מה שמבשלים בסיר או בקדירה. ישנה סברה שהמילה 'טאג'ין' יסודה ביוונית והיא עברה אל הפרסית בצורת טאח-צ'ין ומשמעותה מילולית: מונח על קרקעית (הסיר). הטאצ'ין הפרסי הוא מאכל העשוי מאורז ובשר עוף או בקר. ובערבית קיבלה המילה משמעות של מחבת/סיר חרס.



5. האטפון'ה -

סלט שעשוי לרוב מעגבניות, משום ומפלפלים קלויים וכולם מבושלים יחד ברוטב. 'מטבח'ה' משמעה "מבושלת", כשהמילה 'טביח'ה

משמעה בישול או תבשיל, ושורשה בעברית הוא 'טָבַח', זבח ושחיטה, ושתי השפות יצרו משורש זה את ה'טָבַח' וה'מטבח' (נא לא להתבלבל עם הפועל 'ד'בח' = זבח/שחט). בתוניס קוראים לרוטב זה מְרֻמוּמָה/מְרֻדוּמָה, סלט חריף זה נאכל בכיף ביום שישי בצהריים עם חלה של שבת. היא גם יכולה לשמש בסיס לשקשוקה. 'רדם' בערבית פירושו בין היתר לסגור ולסתום, באשר את המרדומה היו שמים בסירים מכוסים היטב (מזכיר את ה'תרדמה' בעברית); פירוש נוסף – נשאר לתמיד, לומר לך שאפשר לשמור את הרוטב למשך זמן.

האטווי/האטווי - משווי אצל הערבים זה בד"כ

בשר צלוי, ומכאן גם כינוי למיני סלטים הנקראים 'משווי' כי הם נצלים על האש - סלט ירקות על בסיס של פלפלים חריפים ועגבניות הנשרף על הגריל או על אש גלויה שטעמו הייחודי מתקבל מהחריכה של הירקות. הסלט הזה מוגש במסגרת המנות הראשונות

חוטם. כמספר העדות כך מספר הגוונים השונים של הכנת המפרום/המפרומה, אך הרעיון הבסיסי הוא "לפרום", לחתוך חתכים ופרוסות את הירקות השונים, וברוח שנוצר מוסיפים בשר טחון מתובל. טובלים את החתיכה הממולאת בבליה, מטגנים, ובסוף מבשלים הכול ברוטב הרצוי. המפרומה הידועה היא משל תפוחי האדמה ופרוסות חציל, אך אפשר גם מגזר, מפלפל, מכרוב/כרובית, מעגבניות, ואני עבדכם 'מת' על מפרומה מבצל. יש גם מפרום טבעוני.

מתכון קרוב למפרום הוא "כולס/קולסה enni"

(זו לא.. קללה), מאכל של קישואים ממולאים. מילוי הקישואים מורכב מתערובת של בשר בקר או כבש ביחד עם אורז. את הקישואים הממולאים בדרך כלל מבשלים בסיר כשהם טבולים ברוטב בעל חמיצות גבוהה, כגון מיץ לימון או עגבניות. את הקישואים מרוקנים ע"י "מנקרת קוסה" – מין ידית מחוברת לצינור ארוך ומעוגל, ובערבית, מילה קרובה "מקנרה".

עוד מתכון ממשפחה זו הם "עלי האפן"



הממולאים באורז, בירקות ובתבלינים המעורבבים באופן אחיד. ישראל אהרני מכין עלי גפן נוסח יוון

במילוי אורז, עגבניות, צנוברים ועשבי תיבול השמיר או הנענע או בתערובת של שניהם. המלית יכולה להיות בשרית או צמחונית. בערבית הם נקראים 'נרק אלענב' או 'נרק אלדנאלי' (אגב, היחיד של דואלי – הוא דאליה, ומכאן שם היישוב הדרוזי דאליה אלכרמל, ובעברית דליה/דלית וברבים "דליות הגפן", ונקראות כך, כי מעלים, מְדָלִים את השריגים). המקבילה העברית של המילה 'נרק' היא 'ירק', ובערבית היא גם משמשת לציון הדף, שהרי הדף הוא תוצר של העץ.

לסיום – ראוי להקפיד ולבטא את המילה 'ממולא' בקמץ בסופה ולא בסגול, ושם הפועל 'למלא', וכן 'מבוטא-לבטא', 'מדוקא-לדקא'; וכדי לא לטעות נרגיל את עצמנו לומר 'ממולאים', ברבים.

ישנם כל מיני סוגי ממולאים ועם שמות שונים, חלק קוראים להם 'דולמה', האחרים יקראו להם 'יאפראך', והתורכים יקראו להם 'סרמאלה' (משמעה "לגלגל"). יש משהו מיוחד בממולאים, כי זה מאכל שאפשר להכין רק כשאוהבים לבשל, או שמבשלים עבור מי שאוהבים.

7. סחוק/סחוק/סחוק -

איך אתם מבטאים את שם הרוטב החריף שמקורו בתימן? המילה "סחוק" מקורה במילה "מסחקה" שהיא אבן גדולה (לרוב בזלת) עם שקע במרכזה. בשקע זה מניחים את חומרי הגלם המיועדים לכתישה, ובאמצעות אבן נוספת,



קטנה יותר, כותשים את המרכיבים לכדי תערובת

אחידה. הסחוג הירוק עשוי תערובת

של פלפלים ירוקים חריפים

עם כוסברה, שום ותבלינים שונים. סחוג אדום עשוי מפלפלים אדומים מיובשים, שום, תבלינים ושמן.

המילה העברית המקבילה ל"סחוק" היא "שחוק", באשר שוחקים את התערובת במכתש. המילה "סחוק" משתנה בהגייה לסחוג/סחוק בגלל הקרבה בהגיית ז/ס, וכן ג/ק (ובעברית עלז/עלס; עגלגל/עקלקל). ישנו

ממרח דומה מהמטבח התוניסאי, ששמו

הוא הריסה/אריסה. משמע השורש 'הרס' בערבית הוא כתש, גרס וטחן, ואצל הערבים היא תבשיל מחיטה גרוסה עם בשר. ואם תרצו הרי לפנינו הפועל העברי "להרוס", שהרי כדי לקבל הריסה כותשים, מועכים ומרסקים.

8. מחרת פלפל צ'ומה - זהו הסחוג

הטריפוליטאי - מחית פלפלים חריפה שתשדרג דגים



צלויים, טאג'ינים של עוף, סלטי חצילים, פלפלים קלויים וקציצות. טעים למרוח פלפל צ'ומה על לחם שחור, לסחוט עגבנייה בשלה, להזליף שמן זית, ומתאים גם כתוספת לפסטרמה, לחריימה, לשקשוקה או לסנדוויצ'ים.

המילה 'צ'ומה' היא הגייה טריפוליטאית של המילה הערבית ת'ומה, והמקבילה שלה בעברית היא השום (האותיות ת' ו-ש' עשויות להתחלף: ת'ור=שור, ת'לאת'ה=שלושה, ת'מאניה=שמונה, ובהגייה טריפוליטאית 'צ'מאניה'). מכאן נבין שהממרח בנוי על בסיס של שום. שמים את שיני השום הכתוש והפפריקה בקערה ומוסיפים בהזלפה איטית את מיץ הלימון תוך בחישה, עד שמתקבלת משחה חלקה למדי.

של פתיחת השולחן, ולעתים קרובות גם מלווה בקוסקוס.

המקף - הוא כל דבר קלוי על אש, למשל פאד'נג'אן מקלי - חצילים קלויים. דרך אגב, שמו של ה"חציל" הוא תחדיש של אברהם לונץ משנת 1897 על פי המילה הערבית הנדירה 'חַצִּל', כשהמילה הערבית הרגילה לחציל היא 'פאד'נג'אן'. שפות אירופה שאלו את המילה 'פאד'נג'אן', ובאנגלית היא השתבשה לצורת aubergine.



6. הסינייה -

הסינייה היא מאכל מזרחי קלאסי הכולל בשר טחון האפוי תחת מעטה של טחינה. ישנם האוהבים את הבשר בצורת קציצות/קבבים, ולרוב הוא כולו משוטח בתבנית ונפרס כעוגה. יש האופים ביחד עם בורגול/חצילים/כרובית/עגבניות. תבשיל זה ה"סינייה" נקרא על שם הקדרה שבא נאפית/מוגשת, ז"א שהיא גם שם המנה וגם צורת ההגשה במגש שטוח הנקרא סינייה. המילה בערבית נכתבת באות צ' - "צִינִיָה", והיא מציינת את הקדרה מחרסינה שבאה מארץ סין, ובערבית "אלצין", וכיום כל מגש נקרא בערבית "צִינִיָה", לצד המאכל הקרוי ע"ש הקדרה.

9. הסִינִיָה מוֹחֶה כִּטְחִינָה

שורש המאכל בשפות השמיות הוא כס"ס הקרוב לשורשים: קצ"ץ, גז"ז, גר"ס וכרס"ם, וכולם קשורים לפריכה ולטחינה. הפועל 'לכסס' משמעו לגרוס בשיניים גרגרים קשים, ובערבית 'כִּסְכִּס' הם גרגרי שעורה שנילושו בביצים. בעברית ישנו גם הפועל 'לקסס', באות ק' במשמעות ללעוס ולכרסם. מכיוון



שהאות כ' נהגית פעמים קשה – פ, ופעמים רכה – כ, נוהגים לכתוב את המילה בק'-קוסקוס, בדומה לקובה ולקבאב (בערבית קֻבֶּה, קֻבָּב).

11. המורכאף – המרכיב הנִּזְדָּה וּלִטְמוֹלָה

הנִּזְדָּה היא מאכל מזרח תיכוני (סורי ביסודו) שכולל שלושה מרכיבים מהותיים: עדשים ירוקות, חומות או שחורות, בצל מטוגן ודגן מסוים, בד"כ אורז או בורגול, הוא גם משמש כמתכון צמחוני או טבעוני בפני עצמו, וכן כחלק מארוחה חלבית. הבורגול הוא תחליף מצוין לאורז והמטבח הערבי עושה בו שימוש נרחב הן במג'דרה והן בממולאים. מג'דרה בערבית משמעה מי שנגועה בסימני האבעבועות; ומה הקשר לשם המאכל? המילון הסורי מסביר שהמראה של העדשים המונחים על האורז דומה לילדה קטנה, בעלת עור לבן הנגועה ב...אבעבועות רוח (ר' התמונה).

המורכאף (בערבית: בִּרְעֵל) עשוי מגרגרי חיטה מבושלת, שיובשה ונגרסה. השם העברי המקורי לבורגול הוא "ריפות", והוא נזכר בספר שמואל: "וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרֹשׁ אֶת הַמֶּסֶד עַל פְּנֵי הַבָּאָר וַתִּשְׁטַח עָלָיו הָרְפוֹת וְלֹא נֹדַע דָּבָר" (שמואל ב' י"ז י"ט). מאכלים נוספים העשויים מבורגול הם קובה מטוגנת (נִבְלוּסִיָּה=מנאבלוס, שכם) וטאבולה.

בסוריה מְדַמִּים את הבורגול ל"מסמרים המקפעים את מפרקי הברכיים", וזאת הודות לערכו התזונתי הגבוה. ומתוך הבנה זו, אני 'מעז' לומר שהמילה 'בורגול' יסודה במילה 'בורג', המסמר בעל חריצים לולייניים לאורכו, ובערבית הוא נקרא 'בִּרְעֵל', ואליעזר בן יהודה העבירו אל העברית בצורת 'בורג', בגלל הקושי לבטא 'בִּרְעֵל' [ההגה ע' הערבי מבוטא כמו ה-ר' הצברית, ומילים שיש בהן ע' נהגות ע"י זרים כ-ג', כמו:



דוע'רי=דוגרי,

הסביח הוא מאכל עממי אצל יהודי עיראק שקנה אחיזה רחבה בישראל, ומנהגם לאכול את הסביח כארוחת בוקר מסורתית בבוקר שבת. הסביח מורכב מביצה קשה חומה ותפוחי אדמה, סלט ירקות קצוץ דק, חצילים מטוגנים, עשבי תיבול ירוקים ועמבה.

יש הסוברים שמקור שמו של הסביח הוא מהמילה "בוקר" – בערבית "צִבְאָח", משום שנהגו לאכול בבוקר יום השבת, ואולם המילה "סביח" אינה משורש "צבאח", ואין לה קשר עם האכילה בבוקר, לזה ישנה המילה "פִּטוּר"=ארוחת בוקר (כי אתה "פוטור" עצמך מהצום של הלילה, וכן "עיד אל־פִּטֵּר", החג שלאחר צום הרמדאן, שבו נפטרים מן הצום, ודומה לה המילה האנגלית לארוחת בוקר, breakfast=לשבור את הצום). הפועל 'סִבַּח' משמעו לשחות, ו"סביח" הוא ה'שוחה', והמאכל נקרא כך כי יוצקים לקערת ההגשה את הטחינה הנוזלית, וכל מרכיבי המנה צפים ו'שוחים'.



בנוזל של הטחינה, ואוכלים בפיתה או בלחם מתוך הצלחת. הסביח בישראל קיבל גוון שונה בכך שכל המרכיבים מוכנסים לפיתה או לכריך, וכך אפשר לאכול את המנה בעמידה או לקחת אותה למשרד או לבית, דבר שחוסך ישיבה במסעדה. ישנו בתנ"ך הפועל 'לשִׁבַּח' המקביל לשורש סב"ח הערבי, במשמעות של להרגיע ולהשקיט את גלי הים: "מִשְׁפִּיִּם שְׂאוֹן יָמִים שְׂאוֹן גְּלִיָּהֶם" (תהלים ס"ח ח) – הקב"ה מרגיע את שאון המים והגלים. יוצא לפי זה שמרכיבי המנה של הסביח צפים ברוגע על פני הנוזל של הטחינה, וממתינים ל"שוחים" כדי לדוג אותם לתיאבון.

10. הקוסקוס – הקוסקוס

(בערבית הוא נכתב 'כִּסְכִּס') הוא מאכל צפון אפריקאי וסיציליאני מסורתי, שנוצר על ידי הִבְרָבְרִים, (קבוצת שבטים שחלשה בעבר על כל אזור המגרב: אלג'יר, לוב,



טונים ומרוקו). חשיבותו של הקוסקוס למטבח זה מקבילה לחשיבות של הפסטה למטבח האיטלקי ולאורז במטבח העיראקי והפרסי. הבסיס לגרגרים הרכים והנימוחים הוא פתיתי סולת עגולים, אבל באזורים אחרים באפריקה מכינים קוסקוס מדגנים אחרים כמו דוחן. הגרגרים עוברים התפחה על ידי מים בתהליך של אידוי. קוסקוס מוגש בתוספות מאכלים שונים, דוגמת מרקי בשר, או דגים בתוספת ירקות מבושלים.

מקור המילה אינו ברור. הפועל 'שקשק' נמצא בערבית, ומשמעו פטפט, נאקת הגמל או ציוץ העופות, ויסודו בפועל הערבי 'שק' ומשמעו: פתח, ביתק, סדק, והשורש העברי המקביל הוא 'שק', והוא נקרא כך כי הוא פתוח וסדוק מצד אחד (והוא עבר אל שפות אירופה בצורת (SACK). ואולי השקשוקה נוצרה כאונומטופאה של "שק/שק" על שם שבירת הביצה וחיתוך הירקות.



13. שצוצית, פסוליה ולופיה

השצוצית

היא ירק-גינה מטפס ממשפחת הקטניות בעל תרמילים ירוקים אכילים. היא מופיעה בלשון חז"ל, ובתלמוד הירושלמי נכתב: "אמר רבי יונה למה נקרא



שמה שעועית שהיא משעשעת את הלב ומהלכת את בני מעיים", כלומר שגורמת לתסיסה ו"משתחררת גז היוצא החוצה", והאדם מרגיש תחושת מלאות ושובע. שורש שע"ע משמעו לטוח טיח כדי להחליק את הקיר, וכן לסתום עיניים, כפי שאומר ישעיה: "הֲשָׁמֵן לֵב-הָעָם הַזֶּה וְאָזְנוֹ הַקָּבֵד וְעֵינָיו הִשָּׁע פֶּן-יִרְאֶה בְּעֵינָיו וּבְאָזְנוֹ יִשְׁמַע וּלְבָבוֹ יִבִּין וְשֵׁב וְרָפָא לוֹ" (י' י); ובתלמוד נמצא הביטוי "לשוע



ולחליק". שורש זה נמצא גם בארמית, ומתרגם אונקלוס את מה שאומר יעקב: "וְאֶנְכִי אִישׁ חֶלֶק" (בראשית כ"ז י"א) –

"וְאֶנָּה גְּבֵר שְׁעִיעַ". ונראה שמשורש זה בא הביטוי "מגולח למשעי" – שעיעות הפנים וחלקלקותם, והוא שאל מיחזקאל: "וּבְמִים לֹא רָחֲצָתָ לְמִשְׁעִי" (ט"ז ד'). מעתה נהיר לנו שצמח השעועית נקרא כך על כי היא 'חלקה למשעי' מבחוץ. השעועית שבמשנה איננה השעועית המצויה, שהרי מקורה בדרום אמריקה, אלא מין אחר, כנראה מין לופנה – 'שעועית העין השחורה'.

מוע'רבי=מוגרבי, אבו ע'וש=אבו גוש, היישוב הדרוזי אלמע'אר=אלמגאר, השם בְרַע'וּתִי=בְרַגוּתִי (בעברית 'פרעוש'), חה"כ ע'טאס=גטאס (צוללן), ע'זה=עזה=GAZZA, ע'זאל (צבי, אייל)=GAZEELI. אם כן, מה הקשר בין הבורג לבורגול? כמו שהבורג עושה חריצים בתנועות סיבוביות וחודר לחומר, כך גם המכתש כותש את החיטה בעלי כדי לקבל גריסים. האות ל' שנוספה בסוף המילה 'בְרַע'ל', דומה לתוספת האות ל' בעברית במילים: ברזל, ערפל, כרמל, גבעול, אשכול, חרגול.

הטאפוליה (בערבית: "תבולה") היא מאכל ים

תיכוני, מאכל המוגש כחלק ממבחר המתאבנים. המרכיבים שלו הם בורגול, פטרוזיליה קצוצה, עלי נענע, עגבנייה, בצל, עשבי תיבול, מיץ לימון ותבלינים כמו פלפל שחור, קינמון ועוד. בלבנון ובסוריה, שם הומצא המאכל, אוכלים אותו לעתים קרובות בעזרת עלי חסה. בברזיל ובדרום אמריקה השתנה השם ל-Tipili.

המילה "תבולה" מזכירה את ה"תבלין" הידוע, ומקור המילה באכדית ומשמעה סלט העשוי מירקות שונים. לפני כ-800 שנה הוסיפו אנשי הלבנון לסלט זה חיטה גרוסה, וכך התקבלה ה"תבולה". "תבולה" קשורה למילה 'תבלין' שמקורה בארמית ומציינת את החומר המוסף למזון לשם שיפור טעמו. המילה 'תבלין' היא צורת הרבים של היחיד 'תְּבֵל': "תבלין נדוכין בְּמִדּוּךְ של עץ", נאמר בְּמִסְכָּת ביצה. בלשון חכמים המילה תבלין משמשת כצורת רבים, ואולם המילה תבלין נשמעה לדוברי העברית כצורת יחיד, ולכן התחילו להשתמש בצורת הריבוי הכפולה 'תבלינים'. והיום נוצר אף הפועל – לתבלן.

התבלינים יכולים להיות מופקים מפרי, מזרע, משורש או מקליפה של צמח. צמחים המשמשים כתבלין בצורתם הטבעית קרויים עשבי תיבול. יש גם תבלינים המיוצרים באופן מלאכותי – אלה קרויים חומרי טעם וריח.

12. שקשוקה – השקשוקה היא מהמאכלים

האהובים ביותר בישראל: אם בפיתה, בכריך, או במחבת עם לחם לבן טרי. היא עשויה מביצה עין המבושלת על אש קטנה עם עגבניות, בצל ופלפלים. ישנן גרסאות שונות לשקשוקה: עם חצילים, נקניקיות, גבינה בולגרית, או כל תוספת אחרת שאוהבים. השקשוקה באה מצפון אפריקה, ופירוש שמה בשפה הברברית הוא "תערובת". ויש ההוגים אותה "צ'קצוקה", או "תוקתוקה", והצורה שהתקבלה בישראל היא 'שקשוקה'.

נאָאַלפֿךָ תְּכַמֶּה" (ל"ג ל"ג); אלוּפִי בְּנִי עֲשׂו
המוזכרים בבראשית הם בעצם ראשי
משפחות גדולות, חמולות שהפכו ברבות
הימים לעמים: "אלוף תִּימָן... אלוּף עֲמָלֶק".
ומהמושל והשר עבר ה'אלוף' להיות זרגת
קצונה בכירה בצה"ל, שהרי אלוף הפיקוד
הוא הראשון, כמו האות אל"ף, אלוף -
המנהיג אלפי חיילים; וראוי לזכור שחז"ל
מכנים את הקב"ה 'אלופו של עולם'.

השרש אל"ף נמצא גם בארמית, וממנו נגזר
ה'אולפן' שמשמעו 'לימוד'. ה'אולפן' גם
החליף את ה"סטודיו",
באשר הוא גזור מהמילה
study - מקום שהמורה
מאלף את חניכיו, וכיום
משתמשים במילה
לאולפני רדיו וצילום.



והאולפן בזכר קיבל ה' בסופו כדי להביע את
האולפֶּנָה לבנות. שרש זה נמצא גם בערבית
במילה 'אליף' ומשמעה טירון בכיתה
הראשונה וגם רע וידיד, והיו בתי ספר
שקראו לתלמידי הכיתה הראשונה 'אליפים'.

17. מה הקשר בין נפתלי בן אֶלְפִינ בֶּרֶק אומה?

התשובה הבנאלית של השאלה שבכותרת
היא ששניהם נולדו בארה"ב, ונוסִיף עוד
ששניהם עלו לכותרות באותו שבוע: הנשיא
אובמה נשבע לכהונה שנייה, ובנט – לאחר
שחיזק את מפלגת הבית היהודי בבחירות.
שמו של אובמה הוא חוסיין-ברֶכָה, שמות
ערביים – חוסיין פירושו יפהפה וברֶכָה
משמעו ברכה, אלא שנשלה משמו האות
האחרונה, והוא ראוי להיכתב בֶּרֶכ, אלא
שנוח לכתבו – ברק (ואין קשר לאהוד ברק).
כך גם נשיא מצרים לשעבר – חוסני מִבָּאֶרֶכ, מלשון ברכה, מבורך (ישנן משפחות מלוב

גם **האלופיה** היא סוג של קטנית הניכרת בתרמיליה
הגליליים החלקים ומשמשת למאכל הן לאדם והן
לבהמה. היא משמשת כאחד מה"סימנים" לראש השנה.
ועליה אומרים: "יהי רצון ... שירבו זכויותינו
ותלבבנו". הלוֹבִיָה מופיעה גם בצורת 'רוביא' (ל' ו-ר'
מתחלפות כמו: נשל-נשר, שלשל-שרשרת), ולכן
מחבר הברכה השתמש בשני שורשים קרובים: רב"ה ו-
לב"ב.

אף **הפסוליה** היא מין מסוגי השעועית, ונדמה שאין
איש היודע את מקור המילה, והיא נמצאת במגוון צורות
בהרבה שפות: בלטינית Phaseolus, בטורקית
fasuliya, באיטלקית fagiolo, בפולנית fasola,
וברוסית fasol או fasoli, והיא נמצאת אף בלדינו
וביידיש, ובערבית היא הגוייה: פֶּאסוּלִיָּא. הפסוליה
קיבלה "שדרוג" עם הפצת שירו של דודו אלהרר
שהוקלט בבית הסוהר על ידי קבוצת אסירים: "זה יום
מנוחה, פסוליה, לכל ידוע פסוליה, לי ולך פסוליה,
הלך עוד שבוע", ובנוסף מתוך מערכון של "הגשש
החיוור" מאת נסים אלוני.

16. האל"ף מאלפת

מקור שם האות אֶלֶף הוא במילה "אֶלֶף"
שמשמעה במקור הוא "שור", עפ"י הכתוב:
"שָׁגַר אֶלְפִיָּה וְעִשְׂתָּרֶת צֶאֱנָה" (דברים ז' י"ג),
וצורתה הקדומה התפתחה מצורת ראש השור
והתהפכה ל-A בשפות אירופה. וכמו
שהפירות הן סמל לפרייה ורבייה, כך גם
השוורים הנקראים 'אֶלְפִים' הפכו כינוי
לאנשים ובהמות הפרים והרבים, ומכאן
המספר אלף-אלפים: "צֹאֲנֵנוּ מֵאֲלִיפֹת
מִרְקָבוֹת בְּחוֹצוֹתֵינוּ", נאמר בתהלים, הצאן
ממליטות וולדות לאלפים ולרבבות.

ה'אלוף', השור, הפך לסמל של בהמה
מבוייתת, למודת הָרְגָלִים המסייעת לאדם,
ומכאן קיבל השרש אל"ף מובן של
התחברות והתקשרות, לימוד ואילוף: אליהוא
מבקש ללמד את איוב ואומר לו: "הִתְחַרַּשׁ

מוצלח", מפני שלא נאמר עליו "כי טוב", ויש המבקשים לתלות בו אירועים קשים, כמו יום שני השחור, 19 באוקטובר 1987 היום שבו קרסו המדדים בבורסות העולם. מקובל לקשר את יום שני עם הירח, ולכן הוא נקרא בשפות רבות "יום הירח", ומכאן באנגלית – Monday, מן המילה moon – ירח, Montag בגרמנית, ובצרפתית Lundi, כי Luna היא בלטינית – סהר, ומכאן לונטיק – סהרורי. יום שלישי הוא היום שבו ברא הקב"ה את היבשה, הימים והצמחים, ועליו נאמר "פעמיים כי טוב", ומאז הוא נחשב ליום של מזל מיוחד, ויש הקובעים בו מועד לטקס נישואין, או לחתימת חוזים. במדינות המערב מזהים את יום שלישי עם אל המלחמה הרומי מרס ועם כוכב הלכת הקרוי על שמו מרס, ובעברית – מאדים. בצרפתית נקרא היום Mardi, באיטלקית martedì ובספרדית martes - לעומת זאת, בשפות גרמאניות יום שלישי נקרא על שם האל הנורדי טיר או טיו ומכאן באנגלית Tuesday ובגרמנית Dienstag

19. חיילופי אִמְאָן "ר-
עִיזוֹרִים עֶלְפִים (העִיזוֹר)
נַפֶּלֶט בַּעֲפִי

בשם מבורך). ונוסיף לשניים אלה את האפיפיור בנדיקטוס ה-16- מאז ומעולם נהגו האפיפיורים לכנות את עצמם בשמות או בכינויים שמוצאם בשפה העברית, כשהם מתורגמים ליוונית או ללטינית; כך למשל: פאולוס הוא שאול (פ' ו-ש' התחלפו), ג'ון הוא יונתן, יוהנס הוא יוחנן; פטרוס=סלע, "פִּיפּא" בארמית (מאותו שרש העיר פטרה=הסלע האדום). באשר לאפיפיור בנדיקטוס הרי הוא תרגום של השם ברוך, מבורך (דרך אגב, הפילוסוף ברוך שפינוזה נקרא בלטינית "בנדיקטוס"); המילה בנדיקט חדרה לאידיש – וכאשר מזמנים לפני ברכת המזון אומרים: מיר אבענשען=הבה נברך. (בתמונה אנו רואים כריכה של עלון באידיש



לברכת הנרות: ליכט בענשען=ב רכת הדלקה). נסיים עם 'גיבורנו' נפתלי בנט – משפחתו

מוצאה ממרכז אירופה, ושמה היה בעברית ברוך, והיא קיבלה את הכינוי בנדיקט, ולאחר זמן התקצר השם ל-בנט (ואולי זה קרה במעבר לארה"ב).

ראינו אם כן שארבעת השמות: בנדיקטוס, בנט, ברק ומֶבֶאָרֶכ, וכולם 'מבורכים' בברכה יהודית, לקיים מה שנאמר לאברהם: "וְנִבְרָכוּ בְּךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאָדָמָה" (בראשית י"ב ב').

18. אַל יָמוֹת הַשָּׁבוּעַ - י'א'י
עִיזוֹרִים עֶלְפִים

יום שני הוא היום שבו הייתה הבדלת המים, ובו נבראו השמים. יש הרואים בו יום "לא

וכן המטבע שטרלינג. ה-ר' של אסתר נתחלפה ב-ל' ומכאן המילה סטלה=כוכב, וכן השם 'סטלה מאריס'=כוכב הים. גם ה'נ' שייכת לקבוצת ה-ר' וה-ל', ונמצא חילופין ביניהן: לחש/רחש/נחש; המילה 'לשכה' מופיעה בספר נחמיה גם בצורת 'נשכה'; מרגלית – בארמית מרגנית ובלטינית מרגריטה; 'כרמל' השתנה בשפות אירופה ל-carmen; שניים – אַתְ'נִין בערבית, תְּרִי בארמית (מכאן תריעשר, תריסר=12); 'נחוץ' משמעו 'לחוץ' מאוד; בשיר השירים נמצא פעם "גן נעול" לצד "גל נעול"; כלה – בערבית פְּנָה; בן/אֶבְן/בר; נבוכדנאצר מתחלף ב-נבוכדראצר; בחר ובחן מתחלפות בתנ"ך, השם הערבי לשכונת מְלָחָה בי-ם הוא שינוי הגייה של השם מְנַחֵם המקראי (דה"א ח' ו'), שמה של טולְכֶרֶם ביסודו הוא שם ארמי – טור פְּרָמָא=הכרם שעל ההר, וה-ר' נתחלפה ב-ל', ושתי המילים נתאחדו; בית אל מבוטא בערבית - ביתין. לסיום – ישנה בערבית מילה לבי"ח והיא מְסַתְשָפָא (מזכירה את ה-שפוי העברי), אך שמעתי קשישים האומרים הוספיטאר, והיא המילה הלטינית – hospital.

20. 'אואלפה' – האלפה הכי נחמדה בעברית

בכינוס חובבי הלשון העברית - "לשון ראשון" שהתקיים בראשון לציון קיבל הסופר חיים באר את פרס ראש הממשלה לשפה העברית. עמיתי ד"ר רוביק רוזנטל כתב במדורו "הזירה הלשונית", כי בטקס הופיעה חוה אלברשטיין, ודיברה על העברית

היפני מתקשה לבטא ר' ובמקומו הוא יבטא ל'. מספרים על תלמידה יפנית שלמדה עברית באולפן עקיבא בנתניה. היא עלתה לאוטובוס וביקשה לרדת. היא צלצלה, אך הנהג שכח ממנה. היא התחילה לצעוק: "נהג, נהג, אני רוצה ל..לדת, אני רוצה ל..לדת... והנהג הזניק את האוטובוס לעבר ביה"ח לניאדו.... וכך יוצא שהיפני, כאשר הוא מדבר אנגלית, יקשה עליו להבחין בין glass ל-grass. ל' ו-ר' הם הגיים הנהגים כשהלשון נוגעת בלסת העליונה, והם צליליים מאוד, והקול היוצא מהם הוא חזק, לכן כששרים ללא מלים משתמשים בל': ל..ל ל ל..ל ללל, והרועה כשהוא מזעיק את הצאן, הוא מגלגל את הר' בלשונו, וקורא ר..ר..ר..ר. לכן ר' ול' מתחלפות ביניהן – וזו תופעה פונטית הנמצאת בשפות רבות. הילדים הקטנים, למשל, פעמים שהם מתקשים בהגיית הר', ועשויים לומר: אני לא לוצה ללאות סלט. איוב מדבר על ה'מזרות' - 'מזרות' – מילה מוזרה? – לא בהכרח, אם נחליף את הר' בל' נקבל מילה מוכרת – מזלות (מכאן משפחת מזר). בתנ"ך באים זוגות מילים בחילופי ל/ר: נשל/נשר;; חבלה/חבורה; פיגול/פגר. בתלמוד מתחלפות המילים גלעין/גרעין. חילופים נמצא בין השפות השמיות: חלצים – חרצין בארמית; נתאלמנה – נתארמלה בארמית ותארמלת בערבית; שרשרת/שלשלת, ובערבית סלסלה. ישנן דוגמאות בשפות לטיניות: ידוע הפתגם הארמי: אֶסְתָּרָא בְּלִגְיָא קִישׁ קִישׁ קִרְיָא = מטבע אחת בתוך כד קורא: קיש, קיש – משל לאדם שעושה הרבה רעש, אך אין כיסוי לדבריו במעשה, בדומה לכד שיש בו מטבע אחת המשמיעה קשקושים רבים, לעומת כד המלא במטבעות, שאינו משמיע רעש כלל. המטבע אֶסְתָּרָא הוא גלגול של אסתר היווני והפרסי שפירושו כוכב (למטבעות הייתה צורה עגולה), ומכאן ה-star, כוכב באנגלית,

"ויעקב איש תם יושב אהלים, לא כתוב יושב אהל, אלא יושב אהלים, וחז"ל אומרים: יוצא מבית מדרשו של שם, והולך לבית מדרשו של עבר, ומבית מדרשו של עבר, לבית מדרשו של אברהם", וכך רוב הפרשנים, ומוסיפים חכמי ספרד, כמו רס"ג: "איש תם, איש מחשבה ידען". לדברי רס"ג, הוא היה איש ששילב בתוכו מדע ותורה גם יחד. ואונקלוס מתרגם: "גבר שְׁלִים" = אדם שלם.

ומוסיף הרד"ק: "ואמר 'אוהלים' – [בלשון] רבים, כי היה לומד עם כל חכם שהיה מוצא" – יעקב עסק בלימוד העיוני בכל אשר מצא ולא הגביל את עצמו לתחום אחד בלבד או למורה יחיד.

יש מן המפרשים שהסבירו שעיסוקו של יעקב היה רעיית הצאן, ועל כן כאשר הוא מגיע לאחר זמן ללבן, הוא משתלב מיד במקצוע זה, ויתרה מזאת, הוא גובר עליו ועוזב ברכוש גדול; הלזה תקראו 'נאיבי'? כך מפרש רשב"ם, והחזקוני האומר "יושב אוהלים – לפי פשוטו אוהלים של צאן". אבל ספורנו משלב בין שתי התפישות; מחד גיסא הוא רועה צאן ומאידך גיסא הוא איש ספר: "יושב אוהלים, שני מיני אוהלים האחד אוהל רועה, והשני אוהל שבו התבונן להכיר את בוראו".

ב. פרשת מקץ - פעמון, פעימה והתפעמות

השורש פע"ם מציין מכה, נקישה וזעזוע, משמעות אשר אולי התפתחה מן המשמעות הראשונית של המילה פעם – צעד ומכת הרגל, כפי שקוראים בשיה"ש (ז' ב'): "מה יפו פְּעָמֶיךָ בְּנַעְלִים בַּת נָדִיב"; ומכאן הביטויים: פעמי משיח, הכין פעמיו, שם פעמיו אל. ובלשון חכמים עברה המלה 'פעם' מתחום המרחב אל משמעות הזמן – 'פעם אחת'.

בבית הוריה. אביה היה נאמן לעברית, ואילו אמה כמעט שלא ידעה את השפה, והלכה לאולפן. העברית נראתה לה קשה ולא נעימה, ובכל יום קיוותה לפגוש מילה בעלת צליל ערב שתשנה את דעתה על העברית. יום אחד חזרה הביתה מלאת שמחה ואמרה: מצאתי את המילה הכי נחמדה בעברית: או מ ל ל ה. והנה מתברר שהמילה 'אומלל' בהוראת 'עצוב ומדוכא' נדירה במקרא, אך היא מופיעה הרבה, בצורת פועל, בתיאורי טבע, בייחוד בתיאור קמילתם של הגפן, התאנה והזית: "הַגֶּפֶן הַבִּישָׁה וְהַתְּאֵנָה אֲמָלְהָ רַמּוֹן גַּם-תִּמְרָר וְתַפּוּחַ כָּל-עֵצֵי הַשָּׂדֶה יִבְשׁוּ כִּי-הִבִּישׁ שְׁשׁוֹן מִן-בְּנֵי אָדָם", אומר יואל הנביא. המילה 'אומלל' קשורה לפועל 'למולל' = לחרות, לגזור – כדברי מזמור תהלים: "בַּבֶּקֶר יֵצִיץ וְחֶלֶף לְעָרֵב יְמוּלֵל וַיִּבֶשׁ". ובעברית החדשה למולל פירושו לשחוק ולחפך עלים באצבעות הידיים, לאמלל – לעשות משהו לאומלל, או מישהי – לאומללה.

להלן כמה פינות אחושי התורה:

א. פרשת תולדות - יעקב 'איש תם' – נאיבי?

ד. פרשת שמיני - "ביום השמיני" שלפניו היום השביעי

עולם החומר מיוצג ע"י המספר שש, באשר החומר נתפס בחושינו בשל היותו תופס מקום במרחב, והוא מוגדר ע"י שישה כיוונים: ארבע רוחות השמים בתוספת מעלה ומטה, ולא ייפלא שהוא מקביל לששת ימי הבריאה. אל ששת הקצוות נוסיף את המרכז, הנקודה השביעית שבאמצע. זו נקודה שאינה מורגשת בחושים הגשמיים שלנו, והיא נמצאת בפנימיות של החומר ומובנת בשכל הרוחני הנבדל מן החומר. השבע הבא אחרי השש מבטא את ההתקשרות של הא-ל אל תוך הטבע, וחזרתו אל היקום מעצבת ומקיימת את העולם. שבע הוא המימד הרוחני של החומר והוא מקשר בין הקודש לחול, וללא קשר זה – אין קיום לחומר, ולכן בתחילה יבואו ששת ימי החול ולאחריהם השביעי – שבת קודש; ובאמת "קדוש" פירושה להיות נבדל ופרוש מן היתר. ולכן המנורה שבמקדש היא בעלת 7 קנים, כשהקנה השביעי, האמצעי הוא כנגד השבת. החגים נקראים "מקרא קודש", וראה זה פלא – מספרם שבעה: יומיים בפסח, שבועות, רה"ש, יוה"כ, סוכות ושמיני עצרת. ועוד שביעיות לרוב – ואידך זיל גמור.

חכמי המתמטיקה מסבירים שכל מספרי היחידות מאחת ועד תשע – כל מספר בהם הוא מרכיב של מספר אחר פרט לשבע. האחת – הוא המקור והמרכיב של כולם; השתיים מרכיב את הארבע (2×2), והשלוש את התשע (3×3). השש מורכב מכפולה של 2×3 , וכן השמונה הוא 2×4 , והחמש מרכיב את העשר 2×5 , וכך יוצא שהשבע הוא בודד ופרוש משאר המספרים, אינו מרכיב ואינו מורכב, נבדל מהמספרים, אך גם מעורב בהם, בדיוק כמו הא-ל הפרוש מן הטבע אך

בפרשת מקץ - לאחר תיאור חלום הפרות וחלום השיבולים של פרעה נאמר: "וַיָּהִי בַבֶּקֶר וַתִּפָּעַם רוּחוֹ" (בראשית מ"א ח), כלומר: רוחו נזדעזעה. מעניין שבתנ"ך מדובר בזעזוע שלילי, ואילו בלשון ימינו המילים התפעם, נפעם והתפעמות מציינות בעיקר התפעלות חיובית. גם המילה 'פעמון' קשורה לעניין המכה והזעזוע, כפי שמסביר ר' דוד קמחי, הרד"ק, בספר השורשים שלו: "לפי שהוא מתקשקש ומתפתת בענבל שבתוכו". על פי משמעות זו של השורש פע"ם חודשה בימי הביניים המילה פְּעִימָה (נקישה), ובתחום המוזיקה חודשה בימינו 'פְּעִמָּה' - יחידת קצב בסיסית, וכמובן בל נשכח את פעימות הלב והלב הפועם – צירופים אשר נוצרו בעת החדשה, אבל יש להם טעם של פעם.

ג. פרשת וארא - מהו ה'אביב' במקרא? בתנ"ך אביב הוא התבואה הירוקה לפני גמר הבשלתה, ככתוב בעניין מכת הברד: "כִּי הַשְּׁעָרָה אָבִיב" (ט' ל"א) - גרגרי השעורה ניזוקו בעודם רכים, בראשית הבשלתם, כשעדיין היו אביב, לא היו בשלים דיים. ומאותו השורש - צמחים רכים הגדלים ליד הנחל נקראים 'אֲבִי נחל', ועל צמח שלא הבשיל דיו אומרים 'עודנו באֲבו', ועל אדם שנפטר צעיר אומרים 'נקטף באֲבו' - כמו באביבו - בִּאֲבִיב חייו. ובאמהרית אֲבָבָה הוא פרח, ושם עיר הבירה של אתיופיה - אדיס אבבה, פירושו: פרח חדש, ובעברית חודש האביב הוא זמן הבשלת השעורים: "היום אתם יוצאים בחדש האביב" - נאמר ביציאת מצרים, עם ישראל היוצא לחירות דומה לזרעים שהיו אסורים וקפואים מתחת לאדמה כל ימות החורף, ועתה הנבטים מביטים אל האור, צומחים ומבשילים.

השפּע, ולכן אמרו חז"ל שהיום השביעי הוא מקור הברכה, המזרים שפּע לכל ימות השבוע. וכך נמצא בחלום פרעה שְׁבַע שנות

שמלאכת הבריאה הגיעה לתכליתה ולשלמותה, נתמלאה שובע, וזוהי שביעות הרצון של הקב"ה שהביא את העולם לכלל שכלול. לדברי המהר"ל הטבע הוא כעין סולם. הדבר הראשון הנתפס בחושים, הוא החומר המיוצג ע"י המספר שש. לעומתו השכל המזהה את החכמה הא-לוהית ביקום עם ההרמוניה בין כל הכוחות המשתתפים בקיום החיים בו - שלב זה מיוצג ע"י המספר שבע. השלב השלישי בסולם הוא היכולת של האדם להכיר בחוכמתו הרוחנית כי יש בורא לעולם ושהוא קבע משמעות ותכלית לטבע - שלב זה מיוצג ע"י המספר שמונה. המהר"ל מציין שהמספר שמונה, בהיותו קשור עם המערכת שלמעלה מן הטבע, הוא המספר המציין את התורה, שהרי התורה ניתנה לאחר 49 יום, שהם שבע פעמים שבע, כלומר, היא ניתנה ב"יום השמיני", יום לאחר ההשלמה של שבע במלואו (ולכן קבעו הגאונים לחגוג את שמחת תורה ביום שמיני עצרת שהוא מחוץ למסגרת של סוכות).

לא פלא הוא שהמספר שמונה מייחד את העם היהודי שהרי תפקידו בעולם הוא לקשר את האדם והעולם עם הא-ל. והוא מוסיף שעד מתן תורה היו לבני האדם רק שבע מצוות, שבע מצוות בני נח, ואברהם אבינו נצטווה לקיים מצווה נוספת, ייחודית לזרעו - מצוות ברית מילה, והיא המצווה השמינית שניתנה לעם היהודי לקיימה ביום השמיני. ברית המילה מטביעה בחומר הגוף עצמו חותם ברית של קשר עם בורא העולם. ה'שְׁמֶן' מזכיר את השמונה, וידוע שהשמן אינו מתערבב עם שאר המשקים, והוא דולק ומפיץ אור, וכך עם ישראל - תפקידו להפיץ

משגיח עליו. ומכיוון שהשבע מציין את השלמות בטבע, לא פלא הוא שהשורש שב"ע משמש לציון הֶשְׁבַּע והשביעה מחד גיסא, ומאידך גיסא בחילופי ב/פ גם את שְׁבַע ולעומתן שבע שנות רעב, שהרי גם הֶשְׁבַּע והשפּע כמו גם הרעב והבצורת - המפתחות שלהם נמצאים בידי הקב"ה, שיש לו 70 שמות וכנגדם 70 שמות לירושלים - עיר הקודש, מקום משכנו. ולהצגת קבוצה גדולה משתמשים בכפולה של 7; ועוברים אל ה-70, למשל בביטויים "שבעים לשון", שבעים פנים לתורה, ברשימת בני נח - ישנם שבעים שמות של צאצאי נח כנגד שבעים אומות העולם. בנוסף, מסבירים שבעים הפרים המוקרבים בחג הסוכות שהם כנגד שבעים אומות העולם. המספר 70 הוא גם מספר הנפשות של יעקב ובניו אשר ירדו למצרים. התורה גם מציינת

בפרשת בשלח שבני ישראל הגיעו ל"אילים" ושם מצאו שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים, ויש הרואים בשבעים התמרים כמקבילים לשבעים המשפחות בעם ישראל. חז"ל גם מקשרים בין שבעים אומות העולם לשבעים המשפחות בישראל. גם "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה". ונזכיר שדוד המלך חי שבעים שנה.

אם כן לא ייפלא שהמספר שבע הוא המספר המנצח ביהדות.

המספר שמונה – מעל הטבע

כותב המהר"ל: "ומספר שמונה למעלה מן הטבע לגמרי". ששת ימי הבריאה הם כנגד בריאת עולם החומר. ועל יום השבת, היום השביעי, נאמר: "וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ.. וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלָאכָתוֹ.. וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל-מְלָאכָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה"; לומר לך

ופיוטים לשבתות ולחגים ולכל מחזור החיים היהודי. וכשביקש הרב להדפיס את ספרו, יצא לאסוף תרומות להוצאות ההדפסה. במסעו הוא הגיע לאמסטרדם, ובא לביהכ"נ הגדול. נכנס בשיחה עם רב העיר שהכיר בגדולתו, ולמרות שהקהילה באמסטרדם שמרה בקפדנות על מנהגיה, ביקש הרב לעבור לפני התיבה בנוסח יהודי מרוקו. לאחר התפילה הלכו שני הרבנים לבקר את פרנס הקהילה שהיה חולה ומתייסר בייסוריו. שאלו ר' דוד ממה הוא סובל, וענה שיש לו אבנים בכליות. בירכו ר' דוד בפס' מפרשתנו: "לֹא-יִהְיֶה לָךְ בְּכִיסָּךְ אֶכָּן וְאֶכָּן ... גְּדוֹלָה וְקִטְנָה" (כ"ה י"ג).

שמע החולה את ברכת הרב ופרץ בצחוק כה עז, עד כי יצאו.. האבנים. שאל את ר' דוד למטרת בואו, והוא ענה שברצונו להדפיס את פיוטיו לתועלת הרבים. ענהו הפרנס מתוך הכרת הטוב: "הַדְפָּס את הספר וכל הוצאות הדפוס עלי!" וכך זכה העולם היהודי לספר הפיוטים הנפלא "תהילה לדוד" שבו מנעימים יהודי המזרח את שבתותיהם ומועדיהם.

אחד הפיוטים המפורסמים של ר' דוד חסין הוא הפיוט 'אֶעֱרֹךְ מִהֵלֶל נִיבִי' המושר בטקסי ברית המילה. הפייטן אורג לתוך הפיוט את המדרשים השונים אודות אליהו הנביא, המזוהה עם פינחס, המגיע לכל טקס ברית מילה.

להלן תחילת הפיוט:
אֶעֱרֹךְ מִהֵלֶל נִיבִי. לִפְנֵי אֱלֹהֵי אָבִי.
לְכָבוֹד חֲמֻדַּת לְבָבִי. אֱלֹהֵי הַנְּבִיא:

נִטַּע הָאֵל בְּיִשְׂרָאֵל. חֲבָצֶלֶת הַשָּׁרוֹן. אִישׁ מְגֻזֶּה
אֶהְרֹן. מְשֻׁרֵת צוּר מְשֻׁגָּבִי: לְכָבוֹד חֲמֻדַּת
לְבָבִי. אֱלֹהֵי הַנְּבִיא:

את האורה, התורה כדי לקשר את העולם עם הבורא, והוא עצמו אינו מעורב בין הגויים, בחינת: "הֵן-עַם לְבָדָד יִשְׁפֹּן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב".

נראה עתה את פרשתנו – 'שְׁמִינִי'. לפני היום השמיני היו שבעת ימי מילואים שמטרתם הייתה לקדש את המשכן (נא לשים לב שגם כאן משתמשים בשורש קד"ש כדי לציין הפרדה). על היום השמיני אומרת הגמרא (מגילה י' ע"ב) שאותו היום הייתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ. לומר לך ששמחת הסיום של יצירת המשכן זהה לשמחת ה' ביום בריאת העולם. אך יש הבדל ביניהם – ביקום טבע הקב"ה חוקים קבועים, בעוד שעולם המשכן הוא עולם של נסים (ידוע שבבית המקדש התרחשו מדי יום עשרה ניסים גלויים, וכן הותר לכוהנים ללבוש שעטנז), זהו עולם שמעל לטבע, שבו ה' משרה את שכינתו ומאפשר מפגש בין העולם העליון, העולם המופשט, לבין דרי העולם הזה: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם". ביום השמיני יורדת השכינה ושורה על המשכן, וכך הוא הופך למוקד התפתחותה של מערכת היחסים המיוחדת בין הקב"ה ובין בני ישראל. בפרשיות הבאות נפגוש את "היום השמיני", אלא שהפעם הוא יטהר את המצורע, את הזב והזבה ויחזיר אותם לחייהם הרגילים ולסביבתם הטבעית. וכך יוצא שלאחר שבעת ימי הטהרה הם חוזרים אל המשכן ביום השמיני להקריב את קרבנותיהם עם הכוהנים שבשבעת ימי המילואים עברו תהליך דומה.

ו. פרשת כי תצא –

כיצד נפטרים מאבנים בכליות?

הגאון ר' דוד חסין זצ"ל היה בין המשוררים והפייטנים המעולים שקמו ליהדות מרוקו. הוא חי לפני כ-300 שנה וחיבר מאות שירים

שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרֹאֲתָם דְּרֹר בְּאֶרֶץ
לְכָל-יִשְׂרָאֵל יוֹבֵל הוּא תְּהִיָּה לָכֶם וְשִׁבְתֶּם אִישׁ
אֶל-אֶחָיו וְאִישׁ אֶל-מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ" (ויקרא
כ"ה י'). שְׁנַת הַיּוֹבֵל, שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, הִיא שְׁנַת
הַדְּרֹר, שְׁבָה חֹזֵר הַכֹּל אֶל שְׂרָשׁוֹ וּמִקוּמוֹ
וּנְגָאֵל – הַעֲבָדִים יוֹצֵאִים לַחֲפְשִׁי וְשִׁבְיִים אֶל
מִשְׁפַּחוֹתֵיהֶם, הָאֲדָמוֹת שֹׁבוֹת אֶל בְּעֻלֵּיהֶן,
הַחֹבֹבוֹת נִשְׁמָטִים וְהָאֲדָמָה וְהָאָדָם נֹחִים
וְשׁוֹבְתִים מִמְּלָאכָה.

דְּרֹר הוּא גַם צִפּוֹר הַדְּרֹר, וּמִדְּרָשִׁי הָאֲגָדָה
מִדְּמִיָּם אֶת כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל לַדְּרֹר. הָאֵבֶן עֲזָרָא
כּוֹתֵב שֶׁהַדְּרֹר – נִקְרָא כֵךְ כִּי "אֵין מִנְהֵגוֹ
לִנְגֵן כָּל זֶמֶן שְׁאִינֵנו חֲפְשִׁי". וְכֵךְ כִּנְסַת
יִשְׂרָאֵל כִּמוֹ צִפּוֹר הַדְּרֹר אֵינָה יֹכֵלָה לִתֵּת אֶת
קוּלָּהּ בְּשִׁיר בְּגוּלָה וּבִשְׁבִיָּה – מַעֲיֵן "אֵיךְ
נִשִּׁיר אֶת שִׁיר ה' עַל אֲדָמָה נִכְרָה?". וְדוֹד
הַמֶּלֶךְ אֹמֵר בַּתְּהִלִּים פ"ד שֶׁצִּפּוֹר הַדְּרֹר
מוֹצֵאת אֶת מִנוּחָתָהּ רַק בַּחֲצֹרוֹת בֵּית ד'.
הַמַּהֲרָ"ל כּוֹתֵב שֶׁהַדְּרֹר נִקְרָא כֵךְ, כִּי הוּא דֹר
בְּכָל מָקוֹם, וְכֵךְ הַתּוֹרָה הִיא בְּכָל מָקוֹם וְהַכּוֹל
שִׁייךְ אֵלֶיהָ "וְאִם אֵינוֹ שׁוֹמֵר אוֹתָהּ, הַתּוֹרָה
פּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ כִּמוֹ צִפּוֹר דְּרֹר הַזֶּה". וּמוֹסִיף
הַרְבֵּה קוֹק שֶׁהַדְּרֹר אֵינָה מִקְבֵּלַת מְרוֹת, וְכֵךְ
עִם יִשְׂרָאֵל הַרוֹצֵה לַחֲיוֹת אֶת חֵייו עַל פִּי
אֲמוֹנָתוֹ וְעוֹמֵק נִשְׁמָתוֹ, מִתּוֹךְ חֲרוֹת מְכָל לַחֲץ
וְגוֹרֵם חִיצוֹנִי.

הַקַּב"ה, הַקּוֹרֵא דְרֹר לַעֲמוֹ, הֵן בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
וְהֵן בְּגָאוּלָה הָעֵתִידִית, נוֹצֵר וְשׁוֹמֵר אֶת עַם
יִשְׂרָאֵל כַּעַל בְּבֵת עֵינֹ. הַבִּיטוּי "וְיִנְצְרְכֶם כְּמוֹ
בְּבֵת" שְׁאוֹל מִדְּבָרֵי מִשָּׁה רַבֵּנוּ הַמֵּתָאֵר אֶת
יַחֲסוֹ שֶׁל הַקַּב"ה אֶל עַמּוֹ כְּנִשְׁרָה הַדּוֹאֵג
לְגוֹזְלָיו, וְנוֹצֵר אוֹתוֹ כְּבֵבֶת עֵינֹ: "וְיִצְרְנָהוּ
כְּאִישׁוֹן עֵינֹ. כְּנִשְׁרָה יַעֲרִיר קִנּוֹ עַל-גּוֹזְלָיו
וְיִצְרְנָהוּ" (דְּבָרִים ל"ב י"א). וּמוֹסִיף עָלָיו
זְכַרְיָה: "כִּי הִנֵּגְעַ בְּכֶם נִגְעַ בְּכֵבֶת עֵינֹ" (ב'
י"ב). 'בְּבֵה' הִיא גִלְגַּל הָעֵינִי, וּפִירוּשָׁה חֲלָל אוֹ
פֶתַח, וְנִמְצָאת בְּאֶרֶץ בְּבִיטוּי 'בְּבֵה מִצִּיעָא'
– הַשַּׁעַר הָאֲמִצְעִי, וּבְעֵרְבִית 'בֵּאֵב אֱלוֹוָאד' –

כֶּהֵן לֹאֵל עֲלִיּוֹן הוּא. פִּנְחָס הוּא אֱלֹהֵהוּ. הַנְּבִיא
יִקְרְאוּהוּ. הַגִּלְעָדִי הַתְּשָׁבִי: לְכָבוֹד חֲמִידָה
לְכָבִי. אֱלֹהֵהוּ הַנְּבִיא:

הַפִּיּוֹט מִפְּרֹט אֶת מוֹפְתֵיו שֶׁל אֱלֹהֵהוּ הַנְּבִיא עַד
שֶׁעָלָה בִּסְעָרָה הַשְּׁמִימָה, וּמִסִּיִּים בְּצִיפִּיהָ
לְהַתְּגַלּוֹתוֹ מִחֲדָשׁ כְּמִבְשָׁר הַיִּשׁוּעָה: זְכוֹר
לְטוֹב יְאִיר גִּרִי. יְבָשָׁר צִיּוֹן עִירִי. וַיֹּאמֶר לָהּ
הַתְּנַעֲרִי. מַעֲפָר קוּמִי שָׁבִי:

להלן דוגמית לניתוח של פיוט:

א. 'דרור יקרא' לדונש בן לברט

דוֹנֶשׁ בֶּן לְבָרֵט = אֲדוֹנִים הַלּוֹי, (920 - 990)
- פֶּרֶשׁן, מִשׁוֹרֵר וּמִדְּקָדֵק נוֹלַד בְּפֶאס
שְׁבִמְרוֹקוֹ, וּבְצִעִירוֹתוֹ לָמַד בִּישִׁיבוֹת בְּבֵל
אֲצֵל רַבִּי סַעְדִּיָה גֶאֹוֹן, וַיֵּשׁ אֹמְרִים אָף שֶׁהִיא
נִכְדוֹ (בְּעֵרְבִית דּו"ו+נֶאס=בְּעַל הַדֶּרֶת אֲנָשִׁים
נִכְבָּדִים/אֲדוֹנִים). בְּבֵל כָּתֵב שִׁירִים רַבִּים,
וְשִׁמּוֹ הַתְּפִרָסִם מֵאֹד, וְאָף נִכְתְּבוּ לְכָבוֹדוֹ
מִסְפַּר שִׁירִים. לִימַד דְּקָדוֹק וְשִׁירָה.

חֲסִדָאֵי אֲבֵן שְׁפֵרוֹט הִזְמִין אֶת דוֹנֶשׁ
לְקוֹרְדוּבָה לְלַמֵּד תַּלְמִידִי חֲכָמִים. דוֹנֶשׁ הִיא
הָרֵאשׁוֹן שֶׁהִכְנִיס אֶת מִשְׁקַל הַשִּׁירָה הָעֵרְבִית
לְשִׁירָה הָעֵבְרִית, וְהִיא הַמִּדְּקָדֵק הָרֵאשׁוֹן
שֶׁהִבְחִין בֵּין פּוֹעֵל עוֹמֵד לְפּוֹעֵל יוֹצֵא, וְגַם
הָרֵאשׁוֹן שֶׁמִּיֵּין פְּעֻלִּים לְבִנְיָנִים כְּבָדִים וְקֻלִּים
בְּאֲמִצְעוֹת הַשּׁוֹרֵשׁ פֶּע"ל.

לְהֵלֵן נִיתוּחַ הַפִּיּוֹט הַמְּפֹרָסִם שֶׁל 'דְּרֹר
יִקְרָא' (ב-4 בְּתִים נִמְצָא בְּרֵאשִׁי מִשְׁפָּטִים
– אֲקֵרוֹסְטִיכוֹן, אֶת שְׁמוֹ דוֹנ"ש)

א. הַבֵּית הָרֵאשׁוֹן - דְּרֹר יִקְרָא לְבָן עִם בֵּת.
וְיִנְצְרְכֶם כְּמוֹ בְּבֵת.

נְעִים שְׁמֶכֶם וְלֹא יִשְׁבֵּת. שָׁבוּ נוֹחוּ בְּיוֹם שַׁבָּת:
הַמִּילָה 'דְּרֹר' הַפּוֹתַחַת אֶת הַפִּיּוֹט, מֵאֲזַכְרַת
אֶת הַדְּרֹר שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל: "וְקִדְשְׁתֶּם אֶת

"שִׁסְתָּלְקוּ אוֹיְבֵינוּ וְשׁוֹנְאֵינוּ", ועל הגזר:
"שִׁתְּגֹזֵר עָלֵינוּ גְזֵרוֹת טוֹבוֹת". אכי"ר!

ב. לסוכות

ארבעת המינים – 'מיני ישראל'



הרמב"ם רואה את ארבעת המינים כמסמלים את הזיכרון ההסטורי של עם ישראל, כשהוא בדרך, כמעבר מן המדבר וכולם ירוקים אל ההתנחלות בארץ, וגדלים ליד מים; ועל מה חולם הנווד? על בנוסף נווה מדבר עם עצים ירוקים ומים.

— הם גדלים בארבעת האקלימים הגיאוגרפיים של הארץ: האתרוג בשפלה, הלולב בבקעות, ההדס בהרים והערבה על גדות הנחלים. יוצא שכאשר היהודי נוטל את ארבעת המינים הוא מכריז 'הטבע של א"י בידי', וכשהוא נכנס לסוכה עם ארבעת המינים, הוא מכניס עצמו ל'מיני-ישראל'.

האתרוג נקרא "פרי עץ הדר" ומקורו בהודו וממנה עבר לשפה הפרסית בצורת תורונג'. לשפות אירופה חדרה המלה



=תפוז, orange בצורת naranja בספרדית וה-rouge

=הצבע האדום בצרפתית, ולנו היא נתנה את הצבע התרוג. המלה הפרסית

עברה בצורת 'אתרוג' אל הארמית וממנה אל העברית.

הלולב נקרא 'כפות תמרים'. ומקורו מהפועל ללבלב ולפרות. המדרש מחלק את המלה 'לולב' לשתי מלים: לו-לב, כאשר הלולב המלבלב הוא לבו של הדקל.



ההדס נקרא 'ענף עץ עבות', כי הוא מעובה בעלים סבוכים, ולכן יש האומרים, שההדס נקרא כך על כי ענפיו דחוסים בעלים קטנים.



הערבה נקראת 'ערבי נחל', כי היא גדלה במישור הנרחב הנקרא "נחל הערבה". ובאיזה צמח חותמים את החג? בערבה! כאשר בהושענא רבה חובטים אותן ומבקשים שהשנה תהיה

שער הגיא. המשורר כתב 'בבת' ולא 'בבה', מכיוון שהיה זקוק לחרוז אותה עם 'שבת'.
"נעים שמכם" – כגמול על קיום המצוות ושמירת השבת, ינעים האל את שמו של שומר השבת, מעין "ויהי נועם ה' עלינו" – חן וחסד ושמירה לאורך ימים, ושמו לא יושבת, במשמעות שיהיו לו צאצאים שימשיכו את שמו הטוב.

להלן דוגמיות על תגי ישראל:

א. מאכלים לרה"ש בסימן טוב

מנהגים שונים נפוצים לסדר ראש השנה, ולפיו נוהגים לאכול מאכלים סמליים – וכל מאכל הוא "סימן", מעין בקשה הדומה מבחינת הצליל לשמו של המאכל והיא פותחת במילים: "יהי רצון". המאכל המוכר הוא תפוח בדבש, ומבקשים: "שִׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה כְּדָבֶשׁ". מקום של כבוד לתמר ולרימון, שהרי זו עונת ההבשלה שלהם; על התמר מברכים: "שִׁיתְּמוּ אוֹיְבֵינוּ וְשׁוֹנְאֵינוּ"; על הרימון נהוג לומר, שמניין הגרעינים שבו הוא 613 כמניין תרי"ג המצוות, ולכן מברכים עליו: שְׁנֵהֲיָה מְלָאִים מְצוֹת פְּרָמוֹן". ראש דג או כבש הם סימן שְׁנֵהֲיָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב.

וכעת לירקות – על הכרתי – בצל ירוק גדול הנקרא 'לוף' מבקשים: "שִׁפְכְּתוּ אוֹיְבֵינוּ וְשׁוֹנְאֵינוּ"; הקלעת נקראת בארמית 'קרא' ובערבית 'קרעה', ולכן הבקשה קשורה לשני הפעלים: לקרוא ולקרוע – "שִׁתְּקַרַע רַע גֹּזֵר-דֵּינֵנוּ, וְיִקְרָאוּ לְפָנֶיךָ זְכוּתֵינוּ"; שעועית נקראת בארמית 'רוביא' ובערבית 'לוביא' (ר' ו-ל' מתחלפות כמו: נשל/נשר, שלשל/שרשרת), ולכל מבקשים בשני פעלים: "שִׁיכְבוּ זְכוּתֵינוּ וְתִלְכְּבוּנוּ". ונסיים בסלק ובגזר – על הסלק מבקשים:

גשומה. ומכאן בא לנו הביטוי 'ערבה חבוטה' –
משל לאדם חלש ומסכן. ונאחל: "יששום מִדְּכָר
וְצִיָּה וְתִגַּל עֲרֵבָה וְתִפְרַח כְּחִבְצֵלֶת" (ישע' ל"ה
א').

ד. שיר לזכרו של ר' שלמה אבן גבירון / משה אוסי

פְּשָׁלוֹשׁ הַבָּבוֹת הַנִּכְלָלוֹת בַּמִּסְכָּת 'נְזִיקִין':
בבא קמא – השער הראשון, בבא מציעא –
השער האמצעי, בבא בתרא – השער האחרון.
ועל השורה האחרונה – "אל ישכח אותנו,
באב אל ואד", אמר חיים גורי, שהקפיד
לכתוב "אל ישכח" ולא "לא ישכח", כדי
להדגיש את המשאלה שבפיו.

ג. ליום העצמאות – שער הגיא=באב אלוואד – מניין השמות?

הגיא היה שמו המקראי של אחד משערי
ירושלים שבנה עוזיהו: "וַיִּבֶן עֲזִיָּהוּ מִגְדָּלִים
בִּירוּשָׁלַם, עַל שַׁעַר הַפֶּנֶה וְעַל שַׁעַר הַגֵּיא",
כתוב בדברי הימים. "שער הגיא" – השער
לעמק, השער מירושלים לשפלה. חיים גורי
הקדיש שיר ללוחמים שפרצו את הדרך
לירושלים וקרא לו בשם הערבי – "באב
אלוואד": המילה הערבית "באב" משמעותה
דלת, שער. את מקבילתה העברית אפשר
לראות במילה – בבה – בבת העין – שער
העין – הפתח הָעֵגוּל במרכז הקשתית שבגלגל
העין, והיא סמל לדבר היקר ביותר.
ובארמית 'בְּבָא' היא פֶּרֶךְ ושער של חיבור,

רקוזים באשׁוֹת, כְּנִיזוּז

יִין מִלְגִּיָּה,

נְעִימוֹת עַל עֲלָמוֹת כְּשִׁירָת

אֲדָלוֹסִיָּה.





ככהן גדול בדביו ביום

הכיפורים.

ולבושך בד, קולמוס ודיו זכורים,

משפטי זושן, אפודים ואזורים.

וכתונת תשבץ-פסים תפורים,

וכציצי רימונים פארים והדורים,

לא נתכנו כהם ועל אופן יבורים.

כי משלי שלמה תמימים כאורים,

פיתווי זותם כאבני ספירים

שזורים

וכנזר ובגדי שרד לישראל טורים

טורים,

ונשמעים כעלי כינור דוד פיוטים

ובזמורים.

והמלאך גבראל דיבש בפוך

מגילת לימודים,

ובידך הזוזיק גם את מטה

הגדודים.

ואולי להיותך כלוי-מורה ומשורר

ליהודים,

וידרך ושם עולם גם בין

הספרדים.



רק בן שש עשרה שנים וכבר

קנית זכמה כבן השמונים,

הואלת שבת בזכול התזכמוני

ספון בראש שרים ונוגנים.

"כתר מלכות"-לראשך זהב

ותורים,

בּוֹקִירֶךְ מִשֵּׁה הַקָּטָן, תִּלְמִידֶךָ

לְדוֹר דּוֹרִים.

וּכְשֶׁפֶּשֶׁט בְּגָדָיו וּלְבַשׁ בְּגָדֵי לֶבֶן

טְהוֹרִים

לְאַזְזֹר לִ"ו שָׁנִים אֲנוֹשִׁים שְׂזוּזֹפִים

וְאַרְוִירִים,

לְיוֹהֵו הַמִּלֶּאךְ מִיכָאֵל אֶל עֲזֶרֶת

אֲבוֹתֵינוּ הַבְּרָרִים,

וְנָתַן בְּיָדוֹ עֵט זֹצוֹב מִבְּרָקִים

מֵאִירִים.

וּמֵה זֶהָר שְׁלֵמָה בִּכְתָבוֹ מִשְׁפָּטִים

זֹהָרִים,

וְאַשְׁרֵי עֵין תֹּכַח וְתוֹזֹזָה בְּלוֹזוֹתָיו

הַעֲטוּרִים.

יְהִי זְכוֹר בְּרוּךְ, רַעֲב"ג – שֵׁר

הַשְּׁיִירִים,

**ב. להלן שיר שכתבתי לזכרו
של החכם ר' יהודה הלוי; עפר
אני לרגליו: 'שירו האחרון של
ר' יהודה הלוי':**

אבְּכָה בְּכִי בַּמָּקוֹם הַשְּׂכִינָה,
אֶקוֹנֶן מֵרַ נְהִי וְקִינָה.
אֶכְרַע בֶּרֶךְ וְאַחוּנֶן עֶפֶר,
אֶפֶר תַּחַת פֶּאֶר אֲשֶׁר עֶבֶר.

י לִיוֹנָה תִּמָּה, כִּי יָד אוֹיֵב רָמָה,
הִיתָה לְשִׁמָּה בֵּיד בֶּן הָאִמָּה.
הִינֹנִי שְׂדוּדִים, נְפֻצִים וְנִדְוָדִים,
בֶּין הָאֲדוּמִים לְבֵין בְּנֵי הַנּוֹוָדִים.

פוֹן אֲרָזִים, אִיוֹ, וְעִצֵּי בְרוּשִׁים,
בֵּית הַדְּבִיר וְקוֹדֶשׁ הַקּוֹדְשִׁים.
מִזְבַּח, מִנּוֹרוֹת, אוֹלָם וְעִמּוּדִים,
לֶחֶם הַפָּנִים, אֲבִנֵי גִזִּית, אֲרוֹן וּבָדִים.

ישׁוּבוּ לוֹיִים בְּרִינָה וְשִׁשׁוֹן
אֶל מִקְדָּשׁ אֶל־וְהָר הַמּוֹרִיָּה.
נַחֲמוּ, נַחֲמוּ אֲבֵלֵי - צִיּוֹן
כִּי שָׁלְמוּ יָמֵי תִּאֲנִיָּה וְאַנִּיָּה.

מהֵר תַּחֲשִׁשׁ עִם סִגּוּלִי,
שלַח יָנוֹן וְאַלִּיָּה,
הלא, צִיּוֹן, אֲסִירֶךָ תִּשְׁאַלִּי.

וְאַנִּי עֹבֵדְךָ יְהוּדָה הַלֹּוִי
אֵהִיָּה כִּינּוֹר וְאַשׁוּרֵר לִי:

**"רני וצהלי, יום שמחת גילי".
אך, אבוי, נרמסתי על ידי איש פלילי,
שמע ישראל... אחד גואלי.**

**בתודה, משה אוסי
09-8335016 נתניה
Mosheossi@gmail.com**